

การประกาศสงครามกับรัฐบาลเยอรมันและผลที่ประเทศไทยได้รับ

แนวโน้มความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศเยอรมันในต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1910 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว¹ ขึ้นครองราชย์ต่อจากรัชกาลที่ 5 เนื่องจากพระองค์ได้รับการศึกษาจากประเทศอังกฤษ จึงทรงมีพระราชหฤทัยนิยมเอียงที่จะนิยมอังกฤษ อย่างไรก็ตามก็ พระองค์ได้ให้คำมั่นกับอัครราชทูตเยอรมันว่า ทรงประสงค์จะรักษาสัมพันธไมตรีกับประเทศเยอรมันเป็นอย่างดีให้เหมือนกับในรัชกาลก่อน² จะเห็นได้ว่าแนวโน้มของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลทั้งสองในต้นรัชกาลที่ 6 อยู่ในสภาพที่น่าพอใจอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จากกรณีที่เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ได้เสด็จไปศึกษา ณ ประเทศเยอรมันและรัฐบาลเยอรมันได้เสนอให้ความช่วยเหลือทางการทหารเรือแก่รัฐบาลไทย

ในคราวเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 2 ค.ศ. 1907 รัชกาลที่ 5 ได้ทรงให้คำมั่นสัญญาแก่จักรพรรดิวิลเฮ็ล์มที่ 2 วาจะโปรดให้เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์เสด็จมาศึกษาที่ประเทศเยอรมันอีกพระองค์หนึ่ง ซึ่งจักรพรรดิวิลเฮ็ล์มที่ 2 ได้ทรงรับรองด้วยความเต็มพระราชหฤทัย³ ในปัจจุบัน เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ได้เสด็จไปศึกษาวิชาทหาร ณ

¹ต่อไปจะใช้วาระรัชกาลที่ 6

²กลาวส์ เวงค์, เรื่องเดิม, หน้า 21

³พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเดิม, หน้า 37 - 38

โรงเรียนนายร้อยโกรชส์ลีชเตอร์เฟลดเค ที่เมืองปอตสดัม และพระองค์ได้เข้าจักรพรรดิ
 วิลเลียมที่ 2 ในวโรกาสที่พระองค์ได้เสด็จทอดพระเนตรการสวนสนามที่เมืองปอตสดัม¹
 สถานที่ดังกล่าวคือ เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์เสด็จไปศึกษา ณ ประเทศเยอรมันนี อยู่
 ในระหว่างปลายรัชสมัยของรัชกาลที่ 5 เพราะอีกสองปีต่อมาได้ขึ้นแผ่นดินรัชกาลที่ 5
 รัชกาลที่ 6 ขึ้นครองราชสมบัติสืบต่อมา เพราะฉะนั้นการศึกษาของเจ้าฟ้ากรมขุนสงขลา
 นครินทร์จึงตกเป็นพระราชภาระของรัชกาลที่ 6

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์² ทรงประสบความสำเร็จ
 อย่างงดงามในการศึกษาขั้นต้น พระองค์ทรงสามารถสอบผ่านหลักสูตร "เฟนริก" โคเคแน
 ยอดเยี่ยม ซึ่งเป็นหนึ่งในจำนวนนักเรียน 400 คนที่โคเคแนเช่นนี้ นับว่าพระองค์ได้ทรง
 ทำชื่อเสียงให้กับประเทศไทยและพระบรมวงศานุวงศ์ เป็นอย่างมาก เพราะพระองค์เป็น
 นักเรียนไทยคนแรกที่สอบโคเคแนยอดเยี่ยมดังกล่าว

เมื่อสำเร็จการศึกษาขั้นต้นแล้ว เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ทรงตั้งพระทัยที่จะ
 ศึกษาวิชาทหารเรือต่อไป ซึ่งในเรื่องนี้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลก
 ประชาลาด³ ทรงเห็นชอบด้วยและโปรดให้พระยาศรีธรรมศาสตร์ อัครราชทูตไทยประจำกรุง
 เบอร์ลินขออนุญาตรัฐบาลเยอรมัน เพื่อขอให้เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ทรงสมประสงค์
 ในการนี้ ซึ่งได้รับคำตอบจากกระทรวงการต่างประเทศเยอรมันว่า จักรพรรดิวิลเลียมที่ 2
 ทรงอนุญาตและทรงเห็นชอบ โดยโปรดให้เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์เสด็จไปศึกษาวิชา

¹ หจช., ร.5 ค.49/53 ที่ 5/371 พระยาศรีธรรมศาสตร์ กราบทูลกรมขุนสมมท
 อมรพันธ์, 5 มิถุนายน ร.ศ.127

² ต่อไปจะชื่อว่า เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์

³ ต่อไปจะชื่อว่า เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ

ทหารเรือที่ เนวิด เทรนนิ่ง คอลเลจ (Naval Training College) ณ เมืองคัล¹
 และเพื่อเป็นการแสดงออกซึ่งพระราชไมตรีอันดีระหว่างจักรพรรดิวิลเลียมที่ 2 กับรัชกาลที่ 6
 จักรพรรดิวิลเลียมที่ 2 ได้ทรงลงมติพระราชทานเครื่องแบบและพระยศนายเรือตรีของกองทัพ
 เรือเยอรมันแก่เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ให้เหมือนกับเจ้านายเยอรมัน² อาจพิจารณา
 ได้ว่าการพระราชทานเครื่องแบบและพระยศนี้เป็นกรณีพิเศษ ที่เป็นเช่นนั้นเพราะได้กล่าวมา
 แล้วว่าประเทศไทยเพิ่งจะเปลี่ยนแผ่นดินใหม่ รัชกาลที่ 6 ทรงขึ้นครองราชย์ได้เพียง 2 ปี
 เท่านั้น เพราะฉะนั้นจึงเป็นวโรกาสที่จักรพรรดิวิลเลียมที่ 2 จะทรงแสดงพระทัยโอบอ้อม
 อารีต่อเจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์เพื่อเป็นการเจริญทางพระราชไมตรีกับรัชกาลที่ 6 ให้
 สนิทแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เพราะเป็นที่ทราบกันดีว่าการพระราชทานเครื่องแบบและยศของกอง
 ทหารเรือเยอรมันนั้น จักรพรรดิวิลเลียมที่ 2 และรัฐบาลเยอรมันสงวนสิทธิ์ไว้ซึ่งเจ้านาย
 เยอรมันเท่านั้น เพราะได้เคยปรากฏว่ามีเจ้านายต่างประเทศหลายพระองค์ซึ่งเคยศึกษา
 วิชาทหารเรือมาก่อน ก็ไม่เคยได้รับพระราชทาน เพราะฉะนั้นการแสดงออกของจักรพรรดิ
 วิลเลียมที่ 2 ต่อเจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์นี้ ต้องถือว่าเป็นกรณีพิเศษที่รัชกาลที่ 6 และ
 เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ไม่อาจจะเลยในพระราชไมตรีอันดียิ่งของจักรพรรดิวิลเลียมที่ 2 ได้
 หลังจากรัชกาลที่ 6 ได้ทรงทราบเรื่องราวเกี่ยวกับเจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์
 พระองค์ได้ทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงกรมพระเทววงษ์วโรประการและเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ
 ให้ทำความเห็นเกี่ยวกับที่เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ได้รับพระราชทานยศนายเรือตรีของ
 กองทัพเรือเยอรมันชั้นกราบทูล ในเรื่องนี้กรมพระเทววงษ์วโรประการได้ทรงมีความเห็นว่า

¹ หจข., ร.6 บ.2.1ก/6 H.E. monsieur von Kiderlen Waechter to
 H.E. Phya Stidamsasana, 12 September 1911.

² หจข., ร.6 บ.2.1ก/6 ที่ 16/1253 พระยาศรีธรรมศาสตร์ กราบทูล
 กรมหลวงปราจิณกิติบดี 15 มีนาคม ร.ศ.130

การที่เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์สามารถสอบไล่ได้คะแนนดีทำชื่อเสียงให้กับประเทศไทย ทำให้จักรพรรดิวิลเดิมที่ 2 ทรงประจักษ์ว่าคนไทยมีสติปัญญาดี จึงทรงยกย่องให้เหมือนเจ้านายเยอรมัน¹ ส่วนเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถทรงมีความเห็นว่าการที่เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ได้รับพระราชทานยศเป็นนายทหารสัญญาบัตรในกองทัพเยอรมันนั้น เป็นเรื่องที่น่ายินดีอย่างยิ่ง และพระองค์ทรงเห็นสมควรที่รัชกาลที่ 6 จะทรงมีพระราชหัตถเลขาแสดงความพอพระทัยต่อจักรพรรดิวิลเดิมที่ 2² ซึ่งนอกจากจะเป็นผลดีต่อการเจริญทางพระราชไมตรีแล้ว ยังจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาศึกษาของเจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์อีกด้วย ซึ่งความเห็นของเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถสอดคล้องกับพระราชดำริของรัชกาลที่ 6 พระองค์ได้ตกลงพระราชหัตถ์ที่จะมีพระราชหัตถเลขาแสดงความยินดีไปยังจักรพรรดิเยอรมัน³

ในระหว่างที่เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ได้ทรงศึกษาวิชาทหารเรืออยู่นั้น พระองค์ทรงได้รับคำยกย่องและเป็นที่ชื่นชมของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในกระทรวงทหารเรือว่า พระองค์ทรงเป็นเจ้านายที่มีพระอัจฉริยภาพเยี่ยมยอดและตั้งพระทัยในการศึกษาอย่างจริงจัง⁴ การที่เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ทรงศึกษาวิชาทหารเรือ ณ ประเทศเยอรมันนี้ จะมีอิทธิพลต่อ

¹ หจข., ร.6 บ.2.1ก/6 ที่ 49/752 กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ทูลกรมหมื่นปราจิณกิติบดี 25 เมษายน ร.ศ.131

² หจข., ร.6 บ.2.1ก/6 เจ้าฟ้ากรมขุนพิศณุโลกประชานารถ กราบทูล กรมหมื่นปราจิณกิติบดี 26 เมษายน ร.ศ.131

³ หจข., ร.6 บ.2.1ก/6 ดำเนาทที่ 1/144 กรมราชเลขาอนุการ ถึง พระยาศรีธรรมศาสตร์ 30 เมษายน ร.ศ.131

⁴ หจข., ร.6 บ.2.1ก/6 ที่ 16/1253 พระยาศรีธรรมศาสตร์ กราบทูลกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ 30 มกราคม ร.ศ.131

พระองค์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ซึ่งจะกล่าวละเอียดในตอนต่อไป

จากการที่เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ทรงศึกษา ณ ประเทศเยอรมนีนี้ มีผลทำให้ แอร์ ฟอน เทอร์ปิตซ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทหารเรือเยอรมันเล็งเห็นความสัมพันธ์ในการกระชับไมตรีระหว่างประเทศไทยกับประเทศเยอรมนีให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นด้วยการเสนอให้ความช่วยเหลือในการวางแบบแผนให้กับกองทัพเรือไทย ตลอดจนได้ชี้แจงให้เห็นถึงผลประโยชน์ที่กองทัพเรือไทยจะได้รับจากการซื้ออาวุธและเรือรบจากประเทศเยอรมัน¹ เพราะนอกจากจะใช้การได้ดีแล้วจะยังได้ประโยชน์มากกว่าที่กระทรวงทหารเรือจะซื้ออาวุธปืนและลูกปืนจากแต่ละประเทศดังที่ได้เคยปฏิบัติมา คือ ซื้อจากประเทศอังกฤษและประเทศญี่ปุ่น

อาจพิจารณาได้ว่าเวลาที่รัฐบาลเยอรมันเสนอขายอาวุธและเรือรบให้กับกองทัพเรือไทยนั้น ถ้าคำนึงถึงด้านเศรษฐกิจแล้ว จะพบว่าแม้ว่าประเทศเยอรมันจะสามารถส่งอาวุธและเรือรบเป็นสินค้าออกได้เพิ่มขึ้นอีกจำนวนหนึ่งก็ตาม แต่ก็มีประโยชน์จำนวนมากจนเป็นที่น่าพึงพอใจ ขอเสนอของรัฐบาลเยอรมันนั้น ก็เพื่อต้องการช่วยเหลือกองทัพเรือไทยให้มีสมรรถภาพและแสนยานุภาพพอที่จะป้องกันตนเองได้มากกว่าที่จะคำนึงถึงผลประโยชน์ทางการค้าของประเทศเยอรมันเอง เพราะเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 กองทัพเรือของประเทศเยอรมนีภายใต้การนำของ ฟอน เทอร์ปิตซ์ มีแสนยานุภาพเกรียงไกรไม่แพ้กองทัพเรือของประเทศมหาอำนาจอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกองทัพเรืออังกฤษ ยิ่งไปกว่านั้น ถ้าพิจารณาในด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแล้ว การช่วยเหลือดังกล่าวจะก่อให้เกิดความร่วมมืออย่างใกล้ชิดในวงการทหารเรือระหว่างประเทศทั้งสอง ซึ่งจะมีส่วนทำให้การทหารเรือไทยเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น แต่ถ้ามองพิจารณาในด้านการเมืองแล้ว จะเห็นว่า

¹ หจข., ร.6 บ.2.1ก/16 ที่ 16/1253 พระยาศรีธรรมศาสตร์ กราบพูด
กรมหมื่นปราจิณกิติบดี, 15 มีนาคม ร.ศ.130

การยอมให้รัฐบาลเยอรมันเข้ามามีส่วนในกิจกรรมของกองทัพเรือไทยนั้น อาจจะทำให้เกิด ความกระทบกระเทือนต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศมหาอำนาจอื่น ๆ เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และรัสเซีย เพราะมหาอำนาจเหล่านั้นไม่ต้องการเห็นอิทธิพลทาง การเมืองของเยอรมนีในประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะเป็นอันตรายต่อมหาอำนาจดังกล่าว จะเห็นได้ว่า รัฐบาลอังกฤษได้พยายามกีดกันเยอรมนีไม่ให้เข้ามามีฐานทัพในน่านน้ำเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้¹ เพราะฉะนั้น การที่รัฐบาลเยอรมันจะเข้ามามีบทบาทในกิจการทหาร เรือไทยและการที่กระทรวงทหารเรือจะซื้ออาวุธจากประเทศเยอรมันนี้ เป็นการชี้ให้เห็น แนวโน้มของนโยบายรัฐบาลไทยที่จะนิยมเยอรมนีอย่างยิ่งจะทำให้รัฐบาลเยอรมันสามารถเข้า มามีอิทธิพลทางการเมืองในประเทศไทยอย่างสมบูรณ์แบบภายหลังจากที่ได้เพียรพยายาม สร้างอิทธิพลดังกล่าวมาตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19

รัฐบาลไทยได้มีปฏิริยาขอเสนอการช่วยเหลือของรัฐบาลเยอรมันในทางที่ค่อนข้างจะระมัดระวังและรอบคอบเป็นพิเศษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรมพระเทวาวงษ์โรประการ ทรงเห็นว่าการช่วยเหลือในรูปของการวางแผนให้แก่กองทัพเรือไทยนั้น ถ้าจะพิจารณา อย่างผิวเผินแล้วจะเป็นการดีมีประโยชน์อย่างยิ่ง แต่ในขณะเดียวกันจะก่อให้เกิดผลเสีย เพราะรัฐบาลไทยไม่อาจเปิดเผยความลับเกี่ยวกับความมั่นคงของประเทศได้ เพราะฉะนั้น รัฐบาลไทยจึงจำเป็นต้องปฏิเสธความปรารถนาดีของรัฐบาลเยอรมันอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง ได้² แต่อย่างไรก็ดี รัชกาลที่ 6 กลับทรงเห็นว่าการที่รัฐบาลเยอรมันเสนอให้ความช่วยเหลือ ดังกล่าวนั้น เป็นเพียงการเจรจาทางการทูตเพื่อเจริญทางพระราชไมตรีมากกว่าที่จะมีแผน การอันลึกลับซึ่งแอบแฝงอยู่³ ส่วนการสั่งซื้ออาวุธและเรือรบนั้น รัฐบาลไทยมีข้ออ้างโดยไม่

¹ คุบท์ 4 หน้า 96 - 102

² หจช., ร.6 บ.2.1ก/6 ที่ 49/752 กรมพระยาเทวาวงษ์โรประการ กราบพลุกรรมหมื่นปราจีนกิตติ 25 เมษายน ร.ศ.131

³ หจช., ร.6 บ.2.1ก/6 สำเนาที่ 1/144, กรมราชเลขาญการ ถึง พระยา ศิริธรรมคำสอน 30 เมษายน ร.ศ.131

ก่อให้เกิดความกระทบกระทั่งต่อความสัมพันธ์ไมตรีอันดี นั่นคือ รัฐบาลไทยเปิดประมูลราคาสินค้าที่รัฐบาลเยอรมันก็มีโอกาสที่จะเข้าประมูลด้วย

อย่างไรก็ดี รัฐบาลไทยมิได้ปฏิเสธความช่วยเหลือจากรัฐบาลเยอรมันอย่างสิ้นเชิง หากแต่ได้ขอให้รัฐบาลเยอรมันเปลี่ยนเป็นให้ความช่วยเหลือทางด้านการศึกษาแทน¹ เหมือนกับที่รัฐบาลเยอรมันยินดีให้การศึกษาวิชชาทหารเรืออย่างดีเยี่ยมแก่เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์² ซึ่งจะเป็นประโยชน์แกกองทัพเรือไทยในอนาคตอย่างที่สุด² เพื่อให้การขอความช่วยเหลือทางการศึกษาจากรัฐบาลเยอรมันบรรลุเป้าหมาย รัฐบาลไทยได้มีคำสั่งให้พระยาตรีธรรมศาสตร์ปรีชาหาหรือกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเยอรมัน เรื่องที่จะส่งนักเรียนและนายทหารเรือมาศึกษา ณ ประเทศเยอรมัน ในเรื่องนี้ปรากฏผลเป็นที่น่าพอใจอย่างยิ่ง จึงเห็นได้ว่าจักรพรรดิวิลเลียมที่ 2 ได้ทรงแสดงความพอพระราชมุทิตาที่จะทรงอนุญาตให้นักเรียนและนายทหารเรือมาศึกษาในกองทัพเรือเยอรมันได้ตามความปรารถนา แต่อย่างไรก็ดี รัฐบาลเยอรมันได้มีข้อแม้ว่ากองทัพเรือเยอรมันจะให้การศึกษาแก่นักเรียนและนายทหารเรือไทยได้คราวละไม่เกินสองถึงสามนาย ถ้ารัฐบาลไทยยอมตกลงตามเงื่อนไขนี้แล้ว ยังมีเงื่อนไขที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือ "รัฐบาลสยามจะไม่ส่งออฟฟิซเซอร์และนักเรียนทหารเรือไปศึกษาในกองทัพเรือของประเทศอื่น ๆ ต่อไป"³ การที่รัฐบาลเยอรมันต้องการความสัตยาจากรัฐบาลไทยภายใต้เงื่อนไขดังกล่าวนี้ อาจเป็นไปได้ว่า รัฐบาลเยอรมันเกรงว่าความลับทางวิชาการทหารเรือของเยอรมันจะแพร่หลายไปยังประเทศที่รัฐบาลเยอรมันไม่ต้องการให้ลวงรู้ ซึ่งถ้ารัฐบาลไทยไตร่ตรองถึงข้อแม้เช่นอย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้วจะพบว่า เป็น

¹ หจข., ร.6 น.2.1ก/6, เรื่องเดียวกัน

² หจข., ร.6 น.2.1ก/6, เรื่องเดียวกัน

³ หจข., ร.6 น.2.1ก/6, ที่ 28/1005, พระยาตรีธรรมศาสตร์ กราบทูล พระยาเทววงษ์โรประการ, 4 ตุลาคม ร.ศ.131

การขอคำมั่นสัญญาที่ไม่ผูกมัดจนเกินไปสำหรับมหาอำนาจทางเรือเช่นเยอรมันจะพึงได้รับจาก
 รัฐบาลไทยเป็นการตอบแทน อย่างไรก็ตามหลังจากที่พระยาตรีธรรมศาสตร์ไศยาพบริฐมนตรี
 วาการกระทรวงการต่างประเทศและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทหารเรืออีกครั้งหนึ่ง เพื่อ
 เจรจาหาพบในเรือดังกล่าว คุณหมื่นวารัฐมนตรีทั้งสองได้ละเลยขอผูกมัดข้างตนอย่าง
 จงใจ ซึ่งอาจจะเป็นเพราะความเชื่อวางใจในการเจรจาของพระยาตรีธรรมศาสตร์ไศยาพบริฐมนตรี
 ถึงความสำคัญของประเทศเยอรมันว่า

ดูต่อไปเยอรมันจะขอมอบสิ่งสอนวิชาทหารเรือให้ด้วยอีกโดยไม่
 ต้องมีข้อสัญญาที่คั้น เช่นอย่างที่เคยรับนักเรียนทหารบกมาแคว้น
 ก็จะนับไควา เยอรมันเป็นครูของไทยตลอดไปทั้งการฝายทหารบก
 และทหารเรือและจะทำเป็นขอให้ไทยรู้สึกนับถือและคิดถึงบุญคุณ
 ของเยอรมันทวียิ่ง ๆ ขึ้นอีก...¹

และอาจจะประกอบกับความปรารถนาดีของจักรพรรดิวิลเลียมที่ 2 ที่ต้องการสนับสนุนการ
 ทหารเรือไทยเพื่อเป็นการกระชับสัมพันธไมตรี ทำให้รัฐบาลไทยได้มีโอกาสที่จะส่งนักเรียน
 และนายทหารเรือมาศึกษาวิชาทหารเรือ ณ ประเทศเยอรมัน ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกับประเทศ
 ญี่ปุ่นที่จะยอมให้นักเรียนไทยได้มีโอกาสศึกษาวิชาทหารเรือ ณ ประเทศญี่ปุ่นได้ก็ต่อเมื่อรัฐบาล
 ไทยปฏิบัติตามข้อแม่ที่สำคัญ ๆ เช่น รัฐบาลไทยจะต้องซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์จากประเทศญี่ปุ่น
 และจะต้องรับชาวญี่ปุ่นเข้าทำงานในกระทรวงทหารเรือแทนชาวเดนมาร์ก² ซึ่งจะเห็นได้
 ว่าข้อเสนอของรัฐบาลญี่ปุ่นเต็มไปด้วยข้อผูกมัดที่ญี่ปุ่นจะเป็นผู้ได้รับประโยชน์แต่ผู้เดียว

¹ หจจ., ร.6 บ.2.1ก/6, ที่ 64/1724, พระยาตรีธรรมศาสตร์ไศยาพบริฐมนตรี กราบทูลกรม
 ทหารเรือกระทรวงการ, 30 มกราคม.ศ.131

² หจจ., ร.5 ต.49/51, สำเนาที่ 4/116, พระยานริศรราชกิจ ทูลประจำ
 ญี่ปุ่นพระราชทานกราบทูลนายพลเรือโทเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์พิณิต, 14 มีนาคม
 ร.ศ.124

บทเรียนที่กระทรวงทหารเรือได้รับจากการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาวิชาทหารเรือ ณ ประเทศญี่ปุ่น ดังปรากฏว่ารัฐบาลญี่ปุ่นมิได้ให้นักเรียนไทยเรียนตามหลักสูตรและแยกให้เรียนต่างหากโดยไม่สอนวิชาพิเศษสำหรับการทหารเรือแต่อย่างใด เพราะฉะนั้นการจะส่งนักเรียนไทยไปเรียนวิชาทหารเรือ ณ ประเทศเยอรมันครั้งนี้ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต¹ เสนาบดีกระทรวงทหารเรือจึงมีความระมัดระวังในเรื่องนี้เป็นพิเศษ โดยทรงขอร้องให้กระทรวงการต่างประเทศสอบถามรายละเอียดเกี่ยวกับขั้นตอนการศึกษาตลอดจนหลักสูตรสำหรับนักเรียนไทย² ซึ่งในเรื่องนี้รัฐบาลเยอรมันได้ยืนยันและให้คำมั่นสัญญาที่จะให้การศึกษานักเรียนไทยอย่างเต็มที่เหมือนกับที่ได้ถวายการศึกษาแด่เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ทุกประการ และรัฐบาลเยอรมันได้ย้ำว่า การให้ความช่วยเหลือดังกล่าวถือว่าเป็นกรณีพิเศษ³ เพราะรัฐบาลเยอรมันไม่เคยเปิดโอกาสให้ประเทศใดส่งนักเรียนเข้ามาศึกษาวิชาทหารเรือในกองทัพเรือเยอรมัน ยกเว้นประเทศรומานีเยและประเทศไทยเท่านั้น⁴

รัฐบาลไทยยังไม่ทันจะดำเนินการที่ได้เตรียมไว้ใน การส่งนักเรียนไปศึกษาวิชาทหารเรือ ณ ประเทศเยอรมัน เนื่องจากได้เกิดสงครามโลกครั้งที่หนึ่งขึ้น ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้รัฐบาลไทยต้องพลอยหยุดชะงักโครงการเหล่านี้ไปด้วย อย่างไร

¹ต่อไปจะชื่อว่า เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต

²หจข., บ.2.1ก/6, ที่ 54/7237, กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ถึง พระยาศรีธรรมศาสตร์, 20 พฤศจิกายน ร.ศ.131

³ขีดเส้นใต้โดยผู้เขียน

⁴หจข., ร.6 บ.2.1ก/6, ที่ 64/1724, พระยาศรีธรรมศาสตร์ กราบทูล กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ, 30 มกราคม ร.ศ.131

ก็ตั้งขอมริ้วจักรพรรดิวิลเลียมที่ 2 และรัฐบาลเยอรมันได้แสดงออกซึ่งความปรารถนา
ดีครั้งนี้เท่ากับเป็นเครื่องยืนยันทางพระราชไมตรีระหว่างประเทศทั้งสองอย่างดียิ่ง

นอกจากรัฐบาลเยอรมันจะให้ความช่วยเหลือทางทหารเรือแล้ว ในด้านการคลัง
ชาวเยอรมันได้เข้ามามีบทบาทเช่นกัน หลังจากที่กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัยได้ทรงทดลองจัดตั้ง
การธนาคารขึ้นโดยเรียกว่าบุคคัลย (Book Club) เป็นเวลาถึง 16 เดือน จนกระทั่ง
กิจการภายในของบุคคัลยอยู่ในสภาพที่น่าพอใจ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัยจึงทรงพิจารณา
ที่จะขยายกิจการบุคคัลยให้เป็นธนาคารอย่างแท้จริง โดยมีตัวแทนในต่างประเทศและมี
บริการทุกอย่างของธนาคารโดยสมบูรณ์ ซึ่งจะสามารถส่งเสริมด้านการคลังและการค้า
ของประเทศ ปรากฏว่าธนาคารในภาคพื้นยุโรป 2 ประเทศได้ตกลงที่จะเป็นตัวแทนให้แก่
ธนาคารนี้ ซึ่งต่อมาเรียกว่าแบงก์สยามกัมมาจลในวันที่ 30 มกราคม ค.ศ. 1907¹ หรือ
ธนาคารไทยพาณิชย์ในปัจจุบันนี้ ธนาคารสองแห่งที่ยินดีเป็นตัวแทนและรับซื้อหุ้นของแบงก์
สยามกัมมาจลได้แก่ธนาคารคองชท์ อาเซียติเช่ บังค์ (Deutch Asiatische Bank)
รับซื้อหุ้น 330 หุ้น และธนาคารเดนมาร์กเดนมาร์กเดนมาร์ก (Den Danske
Landmandsbank) รับซื้อ 240 หุ้น² ธนาคารแห่งเยอรมันได้มอบหมายให้นายคีลีเยิน
(F. Kilian) ซึ่งเป็นหนึ่งในกลุ่มผู้ก่อตั้งแบงก์สยามกัมมาจล 7 คน³ และได้เคยทำงาน

¹ธนาคารไทยพาณิชย์จำกัด, อนุสรณ์ 50 ปี, (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยเซเชน,
2500), หน้า 30

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 10 - 11

³ได้แก่ 1. นายจายง 2. หลวงโสภณไพฑูริย์ 3. พระมนตรีพจนกิจ
(เทียนฮี้) 4. พระสรรพการหิรัญกิจ 5. มิสเตอร์ โอ เลสเตอร์ (Mr. A. Lesster)
6. กัปตัน วิกุลแบก (V. Cullberg) และมิสเตอร์ เอฟ คีลีเยิน (F. Kilian)

อยู่ในธนาคารคอยซ์สาขาเชียงใหม่ซึ่งเป็นผู้ชำนาญงานด้านภาคพื้นเอเชีย เป็นผู้ดูแลผลประโยชน์แทนธนาคารทั้งสองดังกล่าว

ดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 3 ว่าชาวเยอรมันและชาวเดนมาร์กได้พยายามที่จะก่อตั้งธนาคารขึ้นในประเทศไทย โดยขอความสนับสนุนจากรัฐบาลรัสเซียเพื่อกำเนินธุรกิจทางการเงินและการค้าแข่งกับอังกฤษ ซึ่งมีธนาคารถึง 2 สาขาด้วยกัน คือ ธนาคารฮ่องกง เชียงใหม่และธนาคารชาเตอร์แบงก์แห่งอินเดีย¹ แต่ความพยายามของนักการเงินชาวเยอรมันและชาวเดนมาร์กประสบความสำเร็จ เพราะรัฐบาลรัสเซียไม่ให้ความสนับสนุน อยากรู้ก็ การที่ชาวเยอรมันและธนาคารแห่งเยอรมนีได้เข้ามามีส่วนในกิจการคลังของรัฐบาลไทยในเวลาต่อมา นั้น ย่อมทำให้รัฐบาลอังกฤษไม่พอใจและพิจารณาว่าการที่รัฐบาลเยอรมันสามารถควบคุมการธนาคารของไทยได้นั้น เท่ากับว่าอาวุธที่สำคัญตกอยู่ในมือของรัฐบาลเยอรมัน ยิ่งไปกว่านั้น ธนาคารคอยซ์แห่งเยอรมันไม่มีสาขาในประเทศไทย ทำให้รัฐบาลอังกฤษวิตกว่ารัฐบาลเยอรมันคงจะพยายามเปลี่ยนให้แบงก์สยามกับมาจลเป็นสาขาของธนาคารคอยซ์แห่งเยอรมัน²

นายคีเดียนไคร์รับแต่งตั้งให้เป็นผู้จัดการฝ่ายต่างประเทศ แต่เนื่องจากความขัดแย้งระหว่างพระสรพการหิรัญกิจผู้จัดการกับนายคีเดียน ทำให้นายคีเดียนไม่พอใจและขอออกดูเหมื่อนว่าความขัดแย้งดังกล่าวเนื่องมาจากนายคีเดียนมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแบงก์สยามกับมาจลให้เป็นสาขาของธนาคารคอยซ์แห่งเยอรมัน จึงถูกคัดค้านอย่างรุนแรงจากพระสรพการหิรัญกิจ ธนาคารคอยซ์จึงแต่งตั้งให้นายชวาร์ตเซ (Schwartz) ผู้ช่วยของนายคีเดียน เป็นผู้จัดการฝ่ายต่างประเทศแทน³

¹ หจข., ร.6 ต.15 3/5 Peregrine, op.cit., p.13

² หจข., ร.6 ต.15 3/5 Peregrine, op.cit., p.13

³ ธนาคารไทยพาณิชย์จำกัด, เรื่องเดิม, หน้า 34 - 39

ความขัดแย้งภายในของธนาคารไทยแห่งแรกนี้ หาใคร่อดพ้นจากความสังเกตของ บารอน ฟอน เดอ โกลซ์ (Baron von de Goltz) อัครราชทูตเยอรมันประจำประเทศไทย ไม่ และดูเหมือนว่า นายชวาร์ตเซ ผู้จัดการฝ่ายต่างประเทศคนใหม่ได้นำความลำบากใจ ในการบริหารงานภายในไปปรึกษากับอัครราชทูตเยอรมันอย่างใกล้ชิด พร้อมทั้งขอร้องให้ อัครราชทูตเยอรมันหาทางสนับสนุนให้นายชวาร์ตเซเข้าไปมีอิทธิพลอย่างจริงจังในกิจการของ แแบงค์สยามกัมมาจล บารอน ฟอน เดอ โกลซ์ไม่รอช้าที่จะนำปัญหาเกี่ยวกับแบงค์สยามกัมมาจลขึ้นปรึกษากับพระยาถัดยามไมตรี (Westengard) ที่ปรึกษาราชการทั่วไป และทบทวนให้รัฐบาลไทยมอมความไว้วางใจในกิจการของแบงค์สยามกัมมาจลให้กับนายชวาร์ตเซ แต่เพียงผู้เดียว¹ เกี่ยวกับเรื่องนี้พระยาถัดยามไมตรีได้พูดเกลียดถวายนับที่กิจการสนทนาในเรื่องคิงกลาวตอรัชกาลที่ 6 และพระองค์ใดทรงมีพระราชกระแสถึงเรื่องแบงค์สยามกัมมาจลไว้ตอนหนึ่งว่า "ในจดหมายบันทึกแห่ง 1 มีกล่าวถึงเรื่องแบงค์สยามกัมมาจลซึ่งเราต้องรับว่าเป็นเรื่องที่เรารู้สึกแสบ ๆ คัน ๆ อยู่หน่อย"² รัชกาลที่ 6 ไม่ทรงเห็นด้วยอย่างยิ่งที่รัฐบาลเยอรมันมีแนวโน้มที่จะบีบบังคับให้รัฐบาลไทยยอมยกสิทธิ์ขาดในการบริหารงานให้อยู่ภายใต้อำนาจของชาวเยอรมันแต่เพียงผู้เดียว เพราะเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า ธนาคารนี้ตั้งขึ้นเพื่อคนไทยและทุนส่วนใหญ่เป็นของคนไทย เพราะฉะนั้นเป็นไปได้ที่รัชกาลที่ 6 จะบีบบังคับคนไทยเพื่อผลประโยชน์ของรัฐบาลเยอรมัน นอกจากนั้น นายชวาร์ตเซปฏิบัติตอกคนไทยและชาวต่างประเทศไม่ติดเทียมกัน เป็นต้นว่าในการกู้เงิน กล่าวคือ คนไทยจะกู้ได้ด้วยความยากลำบากกว่าชาวต่างประเทศ เพราะฉะนั้นถ้ารัฐบาลไทยทำตามคำขอร้องของอัครราชทูตเยอรมันแล้ว รัชกาลที่ 6 ทรงมีพระราชดำริเห็นว่าจะเป็นการเสียผลประโยชน์

¹ หจข., ร.6 ต.31/5 Note by Kalyan to King Vajiravudh, confidential, 12 January 1911

² หจข., ร.6 ต.31/5 พระราชกระแสเกี่ยวกับรายงานของพระยาถัดยามไมตรีที่โคพูดโต้ตอบกับราชทูตเยอรมันในเรื่องต่าง ๆ, 13 มิถุนายน ร.ศ.130

โยชนของรัฐบาลอย่างยิ่ง ถึงกับทรงมีพระราชปฏิกริยาที่ค่อนข้างรุนแรง คือจะทรงถอนเงินพระคลังข้างที่ไปฝากที่อื่น

เพราะเราไม่แลเห็นทางที่จะได้รับผลประโยชน์อย่างไร มีหุ้นส่วนแลทรัพย์สินอยู่มากก็เหมือนไม่มี การสืบทิชาคไปอยู่แก่ผู้มีหุ้นส่วนน้อย และแบ่งคชของใหญ่จะมาจัดการให้ชาวเยอรมันรับประโยชน์ยิ่งกว่า แลจะคงไวใจต่อไปอย่างไรใด...¹

อย่างไรก็ดี รัฐบาลไทยไม่อาจตกลงใจที่จะให้ชาวเยอรมันเข้ามามีบทบาทในการควบคุมกิจการธนาคารแต่เพียงผู้เดียว ความล้มเหลวของนายชวาร์ตเซประกอบกับความขัดแย้งภายใน นายชวาร์ตเซจึงขอลาออก ธนาคารคอยชแห่งเยอรมันจึงส่งนาย เอ วิลเลเก (A. Willeke) แทน นายวิลเลเกพ้นจากตำแหน่งและได้ตกเป็นเชลยเมื่อรัฐบาลไทยได้ประกาศสงครามกับรัฐบาลเยอรมันเมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม ค.ศ. 1917

สาเหตุของสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง

การแข่งขันทางคานเศรษฐกิจและการเมือง เป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่สงครามโลกครั้งที่หนึ่ง มหาอำนาจแต่ละฝ่ายต่างพยายามหามิตรประเทศเพื่อคัลยอำนาจ และในที่สุดเกิดการแบ่งเป็นสองค่าย คือ ค่ายสนธิสัญญาไตรพันธไมตรี (Triple Alliance) ซึ่งประกอบด้วย เยอรมนี ออสเตรีย - ฮังการี และอิตาลี ค่ายสนธิสัญญาไตรพันธไมตรีเป็นผลสืบเนื่องมาจากการดำเนินนโยบายของเสานต์ บิสมาร์ค ที่ต้องการละทิ้งให้ฝรั่งเศสอยู่อย่างโดดเดี่ยว เพื่อที่จะได้ไม่มีโอกาสแก่แคนประเทศเยอรมันหลังจากที่ประเทศฝรั่งเศสได้พ่ายแพ้ในสงครามฟรังโก - ปรุสเซีย ค.ศ. 1871 และในขณะที่เดียวกันประเทศเยอรมันหันมาทำความตกลงกับประเทศออสเตรีย - ฮังการีและประเทศรัสเซีย

¹ เรื่องเดียวกัน

เยอรมนีได้ตกลงที่จะให้ความสนับสนุนทางการทูตแก่บรรดาประเทศภาคีพันธมิตร โดยไม่คำนึงถึงความขัดแย้งกันในการแสวงหาผลประโยชน์ เช่น ออสเตรเลีย - อังกฤษ และรัสเซียขัดแย้งเกี่ยวกับเรื่องดินแดนในคาบสมุทรบอลข่านแต่ยังไม่ถึงขั้นรุนแรง เมื่อเคานต์ บิสมาร์ค พ้นตำแหน่ง จักรพรรดิวิลเฮ็ล์มที่ 2 ได้ทรงดำเนินนโยบายจักรวรรดินิยมอย่างจริงจัง เช่น การขยายอิทธิพลทางคาบสมุทรบอลข่านและการสร้างแสนยานุภาพทางอากาศ ผลคือ รัสเซียแยกตัวออกจากกรเป็นภาคีพันธมิตรของเยอรมนี นำไปสู่ค่ายฉันทไมตรีในไตรประเทศ (Triple Entente) ซึ่งประกอบด้วย อังกฤษ ฝรั่งเศส และรัสเซีย

ประเทศรัสเซียแยกตัวออกไปทำสนธิสัญญากับประเทศฝรั่งเศสใน ค.ศ. 1894 เนื่องมาจากรัฐบาลเยอรมันปฏิเสธที่จะให้รัฐบาลรัสเซียเงินจำนวนหนึ่งเพื่อปรับปรุงประเทศ แต่รัฐบาลฝรั่งเศสยินยอมที่จะให้ความร่วมมือทางการทหารกับรัฐบาลรัสเซีย ซึ่งจะยังผลประโยชน์สองประการให้แก่ประเทศฝรั่งเศสในเวลาเดียวกัน คือ ประการแรกเป็นการป้องกันขยายเขตอิทธิพลของอังกฤษในทวีปแอฟริกา และประการที่สองเป็นการป้องกันอิทธิพลของเยอรมันที่เพิ่มขึ้นอย่างไม่น่าไว้วางใจในตะวันออกไกล

ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีปัจจัยหลายประการที่ผลักดันให้รัฐบาลอังกฤษต้องละทิ้งนโยบายสันโดษนิยม เช่น ประเทศเยอรมนีสร้างกองทัพเรือตามแผนการเทอร์พิทซ์ นอกจากนี้ประเทศเยอรมนียังเป็นอุปสรรคที่สำคัญสำหรับประเทศอังกฤษในการผนวกดินแดนในแอฟริกา และการที่รัฐบาลเยอรมันสร้างทางรถไฟสายเบอร์ลิน - แบกแดด ทำให้รัฐบาลอังกฤษวิตกว่าจะกระทบกระเทือนต่อผลประโยชน์ของประเทศอังกฤษในตะวันออกไกลและในอินเดีย รัฐบาลอังกฤษจึงหันมาทำความตกลงกับรัฐบาลฝรั่งเศสใน ค.ศ. 1904 หรือที่เรียกว่าความเข้าใจฉันทไมตรี (Entente Cordiale) ซึ่งทั้งสองฝ่ายยอมรับการขยายดินแดนของแต่ละฝ่ายและจะไม่รุกรานซึ่งกันและกันในทุกส่วนของโลก ส่วนรัฐบาลอังกฤษกับรัฐบาลรัสเซียสามารถตกลงแบ่งเขตอิทธิพลในประเทศเปอร์เซียและประเทศอาฟกานิสถานได้ จะพบว่าใน ค.ศ. 1907 ค่ายฉันทไมตรีในไตรประเทศสามารถเผชิญหน้ากับค่ายไตรพันธมิตรในสภาพที่มีดุลย์อำนาจอย่างละเอียดอ่อน

นอกจากความขัดแย้งเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมืองแล้ว ความขัดแย้งระหว่างประเทศยังก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่น่าไปสู่สงครามโลกครั้งที่หนึ่งเช่นเดียวกัน เช่น วิกฤตการณ์ในแอฟริกาและในคาบสมุทรบอลข่าน วิกฤตการณ์มออคโค ค.ศ. 1911 สืบเนื่องมาจากการจลาจลในมออคโค และรัฐบาลฝรั่งเศสยกเอาเหตุการณ์นี้เป็นสาเหตุของการเคลื่อนกำลังเข้ามออคโค รัฐบาลเยอรมันโต้ตอบด้วยการส่งเรือรบหลายลำมายังอ่าวของมออคโค ซึ่งดูเหมือนว่าจุดระเบิดของสงครามโลกครั้งที่หนึ่งใกล้เข้ามาทุกที แต่อย่างไรก็ดี รัฐบาลเยอรมันเกรงว่าประเทศของตนยังอยู่ในสภาพที่ไม่พร้อมที่จะทำสงคราม จึงยอมทำความตกลงกับรัฐบาลฝรั่งเศสซึ่งเป็นที่น่าพอใจสำหรับทั้งสองฝ่าย

ในคาบสมุทรบอลข่านได้เกิดวิกฤตการณ์เช่นเดียวกัน คือ ใน ค.ศ. 1908 ได้เกิดการปฏิวัติขึ้นในตุรกี รัฐบาลออสเตรีย - ฮังการีถือโอกาสนี้ผนวกบอสเนียและเฮอร์เซโกวีนาในคาบสมุทรบอลข่าน รัฐบาลรัสเซียเกรงว่าออสเตรีย - ฮังการีจะก้าวร้าวมากไปกว่านั้น ซึ่งจะเป็นอันตรายต่อประเทศรัสเซีย ด้วยเหตุนี้รัสเซียจึงให้สัญญาแก่ประเทศในคาบสมุทรบอลข่านที่จะป้องกันดินแดนดังกล่าวให้รอดพ้นจากเงื้อมมือของประเทศออสเตรีย - ฮังการี โดยมีข้อแลกเปลี่ยน คือ รัฐบาลรัสเซียจะสามารถขยายเขตอิทธิพลในบริเวณของแคบคาร์พาคาแนล

รัฐบาลออสเตรีย - ฮังการีผนวกดินแดนโดยที่ไม่ได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาลรัสเซีย ดังนั้นรัฐบาลรัสเซียจึงเร่งเร้าให้เซอร์เบียต่อต้านการกระทำของรัฐบาลออสเตรีย - ฮังการี ในเวลาเดียวกันรัฐบาลรัสเซียได้ดำเนินการต่อต้านจักรวรรดิตุรกี ด้วยการตั้งสันนิบาตบอลข่าน (Balkan League) ซึ่งผลก็คือ ทำให้เกิดสงครามบอลข่าน (Balkan War) ขึ้นสองครั้งใน ค.ศ. 1912 - 1913

จุดระเบิดของสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง คือ การดบปลงพระชนม์อาร์ช ดยุก เฟอร์ดินานด์ และชายาที่เมืองซาราเจโว (Sarajevo) รัฐบาลออสเตรีย - ฮังการีได้ยื่นคำขาดให้เซอร์เบียจับกุมฆาตกร และลดสมบัตินับที่ต่อต้านออสเตรีย - ฮังการีให้เสร็จสิ้นในเวลาอันจำกัด เซอร์เบียขอฉกฉวย เพราะฉะนั้นในวันที่ 28 กรกฎาคม ค.ศ. 1914

รัฐบาลออสเตรเลีย - อังกฤษประกาศสงครามกับเซอร์เบีย ในวันที่ 30 กรกฎาคม รัฐบาล
 รัสเซียไคร้คมพลและเกณฑ์ทหาร รัฐบาลเยอรมันซึ่งจับตาคู่การเคลื่อนไหวครั้งนี้อย่างใกล้ชิด
 ใ้ขอรองให้รัฐบาลรัสเซียหยุดการเคลื่อนไหวดังกล่าว แต่ไม่ได้รับการตอบสนอง
 วันที่ 1 สิงหาคม รัฐบาลเยอรมันจึงประกาศสงครามกับรัฐบาลรัสเซีย และได้ยื่นคำขาด
 ให้รัฐบาลฝรั่งเศสเป็นกลาง แต่ได้รับการปฏิเสธ ฉะนั้น ในวันที่ 3 สิงหาคม รัฐบาล
 เยอรมันประกาศสงครามกับรัฐบาลฝรั่งเศส และได้เตรียมยกทัพผ่านประเทศเบลเยียม
 ซึ่งได้รับการประกันความเป็นกลางจากรัฐบาลอังกฤษ เมื่อรัฐบาลเยอรมันไม่สามารถเคารพ
 ความเป็นกลางของประเทศเบลเยียมได้ รัฐบาลอังกฤษจึงประกาศสงครามกับรัฐบาลเยอรมัน
 ส่วนรัฐบาลญี่ปุ่นถือโอกาสได้เยอรมันออกจากเกียวเจา จึงดูเหมือนว่าประเทศเยอรมันถูก
 รุมทำร้ายโดยฝ่ายสัมพันธมิตร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รัฐบาลอังกฤษเกรงว่าตาปดอยู่ให้รัฐบาล
 เยอรมันขยายอำนาจต่อไปแล้ว จะเป็นอันตรายสำหรับรัฐบาลอังกฤษอย่างยิ่ง¹

ความเป็นกลางของไทย

คงได้กล่าวมาแล้วว่า สงครามโลกครั้งที่หนึ่งเป็นผลมาจากความขัดแย้งทางด้าน
 เศรษฐกิจและการเมือง อย่างไรก็ตาม สงครามที่เกิดขึ้นนี้มีใคร่กระทบกระเทือนต่อบรรณภาพ
 และเอกภาพของไทยโดยตรง เพราะสงครามมีขอบเขตการสู้รบจำกัดอยู่ในภาคพื้นยุโรป
 และบริเวณใกล้เคียง แม้ว่าในเวลาต่อมาจะได้ขยายมาทางภาคตะวันออกไกลบ้างเพียง
 เล็กน้อยก็ตาม อันที่จริงในทางเศรษฐกิจ ประเทศไทยได้รับความกระทบกระเทือนบ้าง
 ตามสมควร ทั้งนี้เนื่องจากคู่สงครามต่างก็มีผลประโยชน์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

¹ พจน., ร.6 ต.16/16 พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ กราบทูลกรมพระยาเทววงษ์
 วโรประการ, เบอรดิน, 26 พฤศจิกายน พ.ศ.2457 และ Jack C. Estrin, World
 History Made Simple, (USA : Doubleday & Company, 1957), pp.174-175

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทย อย่างไรก็ตามในชั้นแรกสงครามครั้งนี้มิได้ทำให้ประเทศไทยตกอยู่ในภาวะที่ลำบากอย่างแท้จริงแต่อย่างใด

หลังจากที่สงครามโลกครั้งที่หนึ่งอุบัติขึ้นได้ประมาณ 1 เดือน ประเทศไทยซึ่งอยู่ห่างจากสมรภูมิมาก ได้ตระหนักถึงหน้าที่และภาระ ตลอดจนความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศไทยกับประเทศคู่สงคราม ทำให้รัฐบาลไทยประกาศตนเป็นกลาง¹ อย่างเป็นทางการในวันที่ 6 สิงหาคม ค.ศ. 1914 เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนชาวไทย และได้มีพระบรมราชโองการให้ประชาชนชาวไทยประพฤติตนตามพระราชกำหนดกฎหมาย²

การประกาศความเป็นกลางของรัฐบาลไทย นับว่าเป็นนโยบายที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ในขณะนั้นเป็นที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากเหตุการณ์ภายในประเทศยังไม่สงบราบรื่นเท่าที่ควร จะเห็นได้ว่าเมื่อรัชกาลที่ 6 ขึ้นครองราชย์ได้สองปี ก็ได้มีคณะนายทหารกลุ่ม

ณ 130

¹ความเป็นกลาง (neutrality) คือ สถานะของรัฐใดรัฐหนึ่งในทางการเมืองและทางกฎหมายที่จะไม่เข้ากับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งของคู่สงคราม การที่ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งนี้ จะทำให้รัฐที่เป็นกลางมีสิทธิและหน้าที่ต่อคู่สงครามดังต่อไปนี้ ประการแรก ประเทศที่เป็นกลางจะต้องไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในยามสงครามหรือมีส่วนร่วมในการให้ความช่วยเหลือใด ๆ ประการที่สอง ประเทศที่เป็นกลางมีสิทธิและหน้าที่ ๆ จะป้องกันอาณาเขตให้รอดพ้นจากการถูกใช้เป็นฐานทัพเพื่อปฏิบัติการร้ายต่อยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ประการที่สาม ประเทศที่เป็นกลางจะต้องตกลงในหลักการที่มั่นคงที่ฝ่ายคู่สงครามเสนอเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนของประเทศนั้นกับฝ่ายศัตรู จาก Dictionary of Political Science, ed. by Joseph Dunner, (Totawa N.Jr. Littlefield, Adams, & Co. 1970), pp. 372 -373

²หจข., ร.6 ต.16/3 ร่างประกาศว่าด้วยกรุงสยามเป็นกลางในระหว่างกาสงครามที่เป็นอยู่ในยุโรป และคุราชยะเอียคในภาคผนวก

หนึ่งวางแผนที่จะลอบปลงพระชนม์ใน ค.ศ. 1912 (หรือที่เรียกกันว่า กบฏ ร.ศ. 130) เนื่องมาจากความไม่พอใจในพระบรมราโชบายของรัชกาลที่ 6¹ และความขัดแย้งภายในอาจจะนำไปสู่ความไม่มั่นคงของราชบัลลังก์ก็เป็นได้ และยิ่งไปกว่านั้น การที่รัฐบาลไทยมีความเชื่อว่าสงครามครั้งนี้จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงศูนย์กลางอำนาจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าฝ่ายมหาอำนาจกลางได้รับชัยชนะในสงครามครั้งนี้ "ถ้าเยอรมันชนะการสงครามในยุโรปจะเป็นผลร้ายแก่กรุงสยามเป็นอันมาก"² ซึ่งพระราชดำรินี้ตรงกับความเห็นของพระยาภิรมย์ภักดีที่ว่า สงครามที่เกิดขึ้นในยุโรปนั้น ไม่มีสิ่งใดที่รัฐบาลไทยจะควรวิตก เว้นเสียแต่ว่าเยอรมันจะเบียดฝ่ายมีชัยในสงคราม ซึ่งบางทีจะนำผลร้ายมาสู่ประเทศไทยด้วย³ ซึ่งในเรื่องนี้จะได้วิเคราะห์อย่างละเอียดในตอนต่อไป แต่สำหรับประชาชนส่วนใหญ่ที่มีความเห็นใจเยอรมัน⁴ เพราะฉะนั้น เพื่อเป็นการรักษาสถานการณ์ภายในประเทศให้มั่นคงคงที่ใดกีดจาวมาแล้ว การประกาศตนเป็นกลางของไทยจึงเป็นนโยบายที่เหมาะสมที่สุด และเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าการที่ไทยประกาศตนเป็นกลางนั้น เป็นการกระทำที่ถูกต้องและน่าพอใจอย่างยิ่ง⁵

¹DGE. Hall, A History of South-East Asia, (New York : The Macmillan Company, 1958), p.672

² หจข., ร.6 ต.15/3 พระยาบุรีนวราชนุ (ราชเลขานุการ) ถึงหลวงภาษาปริวรรต (อุปทูตรักษาราชการ ณ กรุงโตเกียว) หมายลับ, ไม่มีที่

³ เรื่องเดียวกัน

⁴ จมื่นอมรรตวรักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช), เหตุผลที่รัชกาลที่ 6 ทรงประกาศสงคราม คสช.ชานี, (พระนคร : กิจการพิมพ์พาณิชย์, 2512), หน้า 11

⁵ หจข., ร.6 ต.15.1/1 พระราชทานอภัยเรื่องการรักษาความเป็นกลางแห่งกรุงสยามในงานมหาสงคราม ณ ยุโรป, อานในที่ประชุมเสนาบดีสภา 28 พฤษภาคม 2460

เขาข้างเยอรมนีแม้แต่เล็กน้อยให้ปรากฏชัดเจนเมื่อใด เพื่อนบ้านผู้มีอำนาจก็คงจะโคขบเอาหัวแบนเมื่อนั้น"¹

เมื่อประเทศไทยเป็นกลาง แม้ว่าเยอรมนีจะคิดคาด แต่ความเป็นกลางของไทยกลับเป็นผลดีต่อเยอรมนี เพราะประเทศไทยเป็นเพียงประเทศเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เยอรมนีจะมีโอกาสยึดเป็นแหล่งสุดท้ายสำหรับการดำเนินธุรกิจและการค้าในตะวันออกไกลต่อไป หลังจากที่ต้องสูญเสียอิทธิพลทางการค้าในประเทศที่เป็นบริวารของสัมพันธมิตร² บรรดาชาวเยอรมันที่ถูกขับไล่ออกจากอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศส ทางหลังไหลเข้ามาพำนักในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก ซึ่งรวมทั้งเรือบรรทุกสินค้าที่เข้ามาทอดสมอในแม่น้ำเจ้าพระยา ดูเหมือนว่าชาวเยอรมันในประเทศไทยไม่ยอมรับและเคารพความเป็นกลาง ทั้งนี้เนื่องจากชาวเยอรมันได้กระทำการบางอย่างซึ่งเป็นการละเมิดความเป็นกลางของไทยอย่างชัดแจ้ง เช่น การใช้เครื่องรับโทรเลขในเรือคักรับโทรเลขของรัฐบาลไทย และเป็นที่เชื่อกันว่าชาวเยอรมันในกรมไปรษณีย์โทรเลขได้มีอิทธิพลต่อการรับส่งจดหมายของฝ่ายสัมพันธมิตรด้วย ยิ่งไปกว่านั้น เยอรมนียังใช้ประเทศไทยเป็นแหล่งโฆษณาชวนเชื่อ ซึ่งทำความลำบากใจให้กับรัฐบาลไทยอย่างยิ่ง³

¹ หจข., ร.6 ค.15.1/1 พระราชาธิบายเรื่องการรักษาความเป็นกลางแห่งกรุงสยามในงานมหาสงคราม ณ ยุโรป, อานโนที่ประชุมเสนาบดีสภา 28 พฤษภาคม 2460

² หจข., ร.6 ค.15.3/5 Peregrine, op.cit., p.7

³ PKD...II, "Document no.137 : Dispatch from G.A. Planson-Rostkov to S.D. Sazonov about the Siam's neutrality in the first World War, no.2 Bangkok, 26 January (8February) 1915," p.267

ชาวเยอรมันที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยได้ออกหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่ง ชื่อ อุมเชา (Die Umschau) เป็นกระบอกเสียงสำหรับโฆษณาชวนเชื่อ ซึ่งเชื่อว่าหนังสือพิมพ์ฉบับดังกล่าวได้รับความสนับสนุนจากรัฐบาลเยอรมัน หนังสือพิมพ์อุมเชามีอิทธิพลต่อชาวเยอรมันและประเทศที่เป็นกลาง เช่นประเทศไทยเป็นอย่างยิ่ง เพราะการที่เยอรมันมีโอกาสนำโฆษณาชวนเชื่อแพร่ข่าวสารตลอดจนชัยชนะและแสนยานุภาพโดยไม่มีปฏิกิริยาโต้ตอบจากฝ่ายสัมพันธมิตรเลยนั้น ทำให้ชาวไทยส่วนใหญ่เชื่อว่าประเทศเยอรมันเป็นประเทศมหาอำนาจที่มีความเข้มแข็งและจะต้องได้รับชัยชนะในที่สุด และจะเป็นอันตราายตาไปเข้าข้างฝ่ายพันธมิตร¹

เยอรมันได้รับประโยชน์จากความเป็นกลางของไทยอย่างเห็นได้ชัด คือ นอกจากจะใช้ประเทศไทยเป็นแหล่งโฆษณาชวนเชื่อแล้ว ยังใช้ประเทศไทยเป็นแหล่งจารกรรมและเป็นฐานสำหรับส่งกำลังไปก่อวินาศกรรมฝ่ายสัมพันธมิตรในบริเวณใกล้เคียง เช่น รัฐบาลเยอรมันสนับสนุนให้ชาวอินเดียนอกความวุ่นวายเพื่อให้รัฐบาลอังกฤษอยู่ในฐานะลำบาก ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีชาวเดิว่าเยอรมันได้ทำการตัดสายโทรเลขระหว่างสิงคโปร์ - รางกุ้ง แต่ดูเหมือนว่าชาวเดินี้ปรากฏว่าเยอรมันเงินเกินไป เพราะมีการคนพบว่าสายโทรเลขสายนี้ชำรุดบ่อย ๆ นอกจากนี้ยังมีชาวเดิว่า เยอรมันได้กักตุนข้าวเป็นจำนวนมากเพื่อส่งไปยังประเทศเยอรมัน ในเรื่องนี้รัฐบาลอังกฤษมิได้นิ่งนอนใจ ได้จัดการส่งเรือสามลำไปปากอ่าวไทย เพื่อมิให้เรือบรรทุกข่าวสารหลุดรอดไปได้² เจ้าพระยาอมราช เสนาบดีกระทรวงนครบาลยังสืบ

¹ PKD...II, "Document no.137 : Dispatch from G.A. Planson - Rostkov to S.D. Sazonov about German's propaganda in Siam, no.4, Bangkok, 26 January (8 February) 1915", p.268

² PKD...II, "Document no.140 : Dispatch from G.A. Planson - Rostkov to S.D. Sazonov about the activities of the German in Siam, no.2, Bangkok, 24 January (6 February), 1916", p.271

ทราบมาอีกว่า ชาวเยอรมันมีแหล่งชุมนุมในกรุงเทพฯถึงสามแห่งด้วยกัน คือ ที่สถานทูตเยอรมัน ทางบึงกุ่ม และทางเบนไมเออร์¹

รัฐบาลเยอรมันเข้าใจว่าการที่ประเทศไทยประกาศตนเป็นกลางนั้น คือเป็นฝ่ายเยอรมนีอย่างสมบูรณ์² เพราะเยอรมนีตระหนักดีถึงความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างประเทศไทยกับประเทศเยอรมันคงมีส่วนผลักดันให้รัฐบาลไทยนิยมและเห็นด้วยกับรัฐบาลเยอรมัน ส่วนรัฐบาลอังกฤษและรัฐบาลฝรั่งเศสนั้น ได้มีเรื่องบาดหมางและได้ทำความรำรานใจให้กับชาวไทยมาก มีข้อพิสูจน์ได้ว่า เยอรมันคิดว่าไทยจะต้องเป็นฝ่ายตนก็คือ เมื่อสงครามโลกเกิดขึ้น รัฐบาลเยอรมันได้ออกคำสั่งให้บรรดานักเรียนไทยซึ่งประจำอยู่ในกองทหารเยอรมันเตรียมตัวไปกับกองทัพ ซึ่งตามกฎหมายนานาชาติแล้ว ประเทศที่เป็นกลางจะให้ทหารของตนไปทำสงครามโดยเข้ากับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้เป็นอันขาด ด้วยเหตุนี้รัฐบาลไทยจึงมีคำสั่งให้นักเรียนไทยเหล่านั้นลาออกจากกองทัพ แต่ให้ศึกษาอยู่ต่อไป³ เพราะการเข้าร่วมในกองทัพเยอรมันก็เท่ากับว่าเยอรมันได้ดึงไทยให้เขามารวมทำสงครามซึ่งจะทำให้เสียหายต่อความเป็นกลางของไทย

ปฏิกิริยาจากบุคคลภายในในระหว่างที่ประเทศไทยเป็นกลาง

ชาวไทยในขณะนั้นมีความนิยมชมชื่นชาวเยอรมันเป็นพิเศษ เนื่องจากชาวเยอรมันที่เขามาคำเนินธุรกิจการค้ากับคนไทยนั้น มีอัธยาศัยไมตรีจิตและพยายามที่จะผูกไทยกับคนไทย

¹ หจข., ร.6 ต.15.2/3 เจาพระยายมราชกรมทูตรัชกาลที่ 6, 7 มิถุนายน

² PKD...II, "Document no.137...", p.267

³ หจข., ร.6 ต.15/3 พระยาบริวารราษฎร ถึง หลวงภาษาปริวัตร, หมายฉบับ,

ทำให้ชาวไทยนิยมเยอรมันมาก¹ ยิ่งไปกว่านั้น สินค้าเยอรมันได้รับความนิยมจากคนไทยเป็นพิเศษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสินค้าจำพวกเครื่องเหล็ก² ส่วนชาวจีนก็นิยมเยอรมันเพราะสามารถดำเนินธุรกิจต่อกันได้อย่างสะดวก ความนิยมฝ่ายเยอรมันในหมู่ชาวจีนเห็นได้จากที่หนังสือพิมพ์จีนในสยามวารศัพท์เป็นหนังสือพิมพ์ที่มีความเห็นเข้าข้างเยอรมัน และนอกจากนี้ยังมีชาวจีนซึ่งได้เรียกรายเงินช่วยสภากาชาดเยอรมันอีกด้วย³ อย่างไรก็ตามไม่ว่าชาวจีนหรือชาวไทย ถ้ามองความเห็นกันอย่างเปิดเผยแล้ว ส่วนใหญ่จะลงความเห็นว่าเป็นกองคดีที่สุด "แต่ถ้ามอง ๆ คอกันสองต่อสองแล้ว คงจะบอกตามความจริงว่าเขาข้างเยอรมัน"⁴ ที่เป็นเช่นนี้เพราะเยอรมันไม่มีอาณานิคมติดต่อกับประเทศไทย ไม่เหมือนกับอังกฤษและฝรั่งเศสที่มีปัญหากับรัฐบาลไทยอยู่ตลอดเวลา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งวิกฤตการณ์ปากน้ำเมื่อ ค.ศ. 1893 และการเสีย 4 รัฐมณฑลให้อังกฤษใน ค.ศ. 1909 ยังคงอยู่ในความทรงจำของชาวไทย แต่อย่างไรก็ดี ในกลุ่มคนเหล่านี้เพียงแต่แสดงความเห็นเท่านั้น ไม่มีใครคิดที่จะทำการรุนแรงใด ๆ⁵ นอกจากนี้ชาวสยามที่แพร่หลายออกมาส่วนใหญ่วุ่นแต่แสดงให้เห็นว่าเยอรมันมีกำลังที่เหนือกว่า ซึ่งมีอิทธิพลต่อชาวไทยอย่างยิ่ง ซึ่งถ้ามีการลงประชามติแล้วประชาชนส่วนใหญ่จะขอเป็นมิตรกับเยอรมัน⁶

¹ จมื่นอมรรตวรักษ์, เรื่องเดิม, หน้า 10

² Thinakorn Bandhugravi, "Thai - German Relations", Standard, no.465 (November 26, 1955), p.14

³ หจข., ร.6 ต.15.2/3 พระยาอธิกรณประกาศ ผู้บัญชาการตำรวจพระนครบาล กราบเรียน เจ้าพระยาบวรราช, 7 มิถุนายน 2460

⁴ หจข., ร.6 ต.15.2/3 เจ้าพระยาบวรราช กราบทูล รัชกาลที่ 6, 7 มิถุนายน 2460

⁵ หจข., ร.6 ต.15.2/3 เรื่องเดียวกัน

⁶ จมื่นอมรรตวรักษ์, เรื่องเดิม, หน้า 11

เป็นที่ทราบกันดีว่ารัฐบาลไทยได้ส่งนักเรียนไทยไปศึกษาวิชาทหารบก ณ ประเทศเยอรมัน เพราะนิยมในการทหารของเยอรมันว่าดีที่สุดในบัดนี้แล้วในบทที่ 2 เพราะฉะนั้นในกองทัพบกจึงมีนายทหารที่สำเร็จการศึกษาจากประเทศเยอรมันเป็นจำนวนไม่น้อย และไม่ต้องสงสัยเลยว่าจะคงมีความรู้สึกนึกคิดที่เข้าข้างเยอรมันเป็นธรรมดา และนายทหารเหล่านี้อาจจะเป็นอุปสรรคสำคัญสำหรับรัฐบาลไทยที่จะดำเนินนโยบายเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตร จึงจะเห็นได้ว่า รัชกาลที่ 6 ทรงระแวงและคาดคะเนถึงความรู้สึกของนายทหารที่สำเร็จการศึกษาจากประเทศเยอรมันไม่น้อยเลย และทรงได้รับคำยืนยันจากเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ เสนาธิการทหารบก ซึ่งได้สังเกตปฏิกิริยาของบรรดานายทหารที่สำเร็จการศึกษาจากเยอรมัน นายทหารที่มีความรู้บ้างจึงคิดว่าค่อนข้างโง่เขลานั้น จะมีความเห็นเข้าข้างเยอรมนีอย่างรุนแรง ตรงข้ามกับนายทหารที่มีความรู้ดีนั้น ไม่แสดงออกว่าเขาเข้าข้างเยอรมนี เช่น หม่อมเจ้าพันธุ์ประวัติ หลวงยอดอาวุธ และนายร้อยโทคำรวิธ อมาตยกุล เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถทรงยืนยันต่อรัชกาลที่ 6 ว่านายทหารที่มีความรู้ดีและนิสัยดีเหล่านั้นจะไม่ปฏิบัติการอย่างหนึ่งอย่างใดที่จะก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทางราชการ¹ นายทหารชั้นผู้น้อยเท่านั้นที่มีปฏิกิริยาอย่างรุนแรง เพราะฉะนั้นจึงเชื่อได้ว่านายทหารเหล่านั้นไม่มีอิทธิพลและเป็นอันตรายต่อการตัดสินใจพระราชหฤทัยของรัชกาลที่ 6 ที่จะดำเนินพระบรมราโชบายต่อไปในอนาคต

นอกจากนายทหารชั้นผู้น้อยแล้ว ยังมีคนไทยบางคนที่เป็นฝ่ายเยอรมนีอย่างเห็นได้ชัดซึ่งเห็นผลมาจากการคบหาสมาคมกับพ่อค้าชาวเยอรมัน ซึ่งล้วนแต่เป็นสายลับของรัฐบาลเยอรมันและมีวิธีที่จะสร้างความนิยมให้เยอรมันในหมู่คนไทย ด้วยการลดราคาสินค้าให้กับผู้แพร่ข่าวชัยชนะของเยอรมัน

¹ หจข., ร.6 ต.15/3 เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กราบทูล รัชกาลที่ 6, 10 พฤศจิกายน 2457

² หจข., ร.6 ต.15/3 เรื่องเดียวกัน

ยังมีบุคคลอีกพวกหนึ่งซึ่งรัชกาลที่ 6 ทรงจัดว่าเป็น "พวกขุนรอยพลอยรำคาญ" ไม่เข้าใจในนโยบายความเป็นกลาง¹ พวกนี้ต้องการเอาใจช่วยเยอรมนีอย่างจริงจัง และต้องการให้ฝรั่งเศสแพ้สงคราม เพราะรัฐบาลฝรั่งเศสได้ทำความเจ็บแค้นให้กับรัฐบาลไทยเป็นอย่างมาก ส่วนรัฐบาลเยอรมันนั้นไม่เคยทำความเดือดร้อนให้กับประเทศไทย และยังมีบุคคลอีกพวกหนึ่งที่ยอมรับว่าเยอรมนีได้มีบุญคุณแก่ประเทศไทยมาก เช่น ในด้านความรู้ และช่วยชี้แจงการแสวงหาผลประโยชน์ของอังกฤษและฝรั่งเศสในประเทศไทย ผู้ที่มีความคิดเช่นนี้ส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาจากประเทศเยอรมนี ทั้งยังเชื่อว่าเยอรมนีเป็นศูนย์กลางและถูกสอนให้ยอมรับว่า "บรรดาชาติทั้งปวงในบรรพตนี้มีเยอรมนีเป็นพันธมิตรอันประเสริฐ"²

อันที่จริงอาจจะเป็นการกล่าวที่เกินความจริงไปบ้างที่ว่าเยอรมนีสามารถปลูกฝังความรู้ดีแก่คนไทยเป็นมิตรต่อเยอรมนีในหมู่นักเรียนที่สำเร็จการศึกษาจากประเทศเยอรมนี หรือที่กำลังศึกษาอยู่ในประเทศเยอรมนี "จนถึงคิดถึงอะไร ๆ หมด"³ เพราะเป็นคนละสมบัติของคนไทยที่มีความกตัญญูต่อผู้มีบุญคุณ และเป็นธรรมดาที่นักเรียนเหล่านั้นจะมีความรู้ดีเข้าข้างเยอรมนี แมแต่เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ซึ่งกำลังศึกษาวิชาทหารเรืออยู่นั้น ไต่ทรง

¹ หจข., ร.6 ต.15.1/1 พระราชานิบายเรื่องการรักษาความเป็นกลางในงานมหาสงครามในยุโรป

² หจข., ร.6 ต.15/3 พระยาบุรุษรัตนราชภู ถึง หลวงภาษาปริวัตร, นายดับ, ไม่มีที่

³ หจข., ร.6 ต.15/3 เรื่องเดียวกัน

มีพระโทรเลข¹ถึงเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์พิณิต เสนาบดีกระทรวงทหารเรือเพื่อทรงหา
 รือว่าพระองค์ควรจะทำปฏิบัติพระองค์อย่างไรในกองทัพเรือเยอรมัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแม่แก่
 เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ยังทรงคำนึงถึงหน้าที่และภาระในฐานะที่เป็นนักเรียนในกองทัพ
 เรือเยอรมัน ในเรื่องนี้เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์พิณิตได้ทรงปรึกษากับรัชกาลที่ 6 และ
 ได้ถวายความเห็นว่ามีนักเรียนไทยในต่างประเทศจะไปทำสงครามในระหว่างที่กำลังศึกษา
 อยู่จะทำให้เสียหายต่อความเป็นกลางของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เจ้าฟ้ากรมขุน
 สงขลานครินทร์ซึ่งเป็นพระบรมวงศ์ด้วยนั้น การเข้าไปอยู่ในกองทัพต่างประเทศจะทำให้
 เสียความเป็นกลางได้ เพราะฉะนั้นต้องขอให้ลาออกจากกองทัพเรือเยอรมัน² ด้วยเหตุ
 นี้รัชกาลที่ 6 ได้ทรงมีพระราชโทรเลขถึงอัครราชทูตไทยประจำกรุงเบอร์ลินให้อัญเชิญพระ
 ราชโองการให้เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ลาออกจากกองทัพเรือเยอรมัน แมว่าพระองค์
 ทรงเกรงว่าจะทำให้เสื่อมเสียเกียรติยศทางการทหาร (military Honour) แต่พระองค์
 จะต้องคำนึงถึงพระราชเกียรติของรัชกาลที่ 6 ด้วย เพราะรัชกาลที่ 6 จะถูกกล่าวหาว่า
 ยอมอนุญาตให้พระอนุชาเขาร่วมกับคู่สงคราม³ อย่างไรก็ตามก็ เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์

¹ หจข., ร.6 บ.2.1ก/6 สำเนาโทรเลข HRH. PRINCE MAHIDOL to
 HRH. PRINCE PARIBATRA

According to my (our) arrangement (s) with the German
 minister of marine, am I to leave Navy in case of mobili-
 zation? If I now withdraw from German navy, it will
 contrary to my military honour. If I remain German navy,
 not taking any active part (s), would it be contrary to
 neutrality to other power (s)? On the otherhand if I leave
 navy, shall I have any mission (s) to fullfill?

² หจข., ร.6 บ.2.1ก/6 เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กราบทูต รัชกาลที่ 6,
 2 สิงหาคม 2457.

³ หจข., ร.6 บ.2.1ก/16 พระราชโทรเลข Siamindra to Siamese
 Minister, Berlin, 2 August 2457

ได้ทรงปฏิบัติตามพระราชโองการอย่างเคร่งครัด เพราะทรงตระหนักถึงผลเสียหายที่จะเกิด
ต่อความเป็นกลางของไทยและได้เสด็จไปประทับที่สหรัฐอเมริกา

ในบรรดาบุคคลชั้นนำของประเทศไทยซึ่งมีส่วนสำคัญในการกำหนดนโยบายของประ
เทศนั้น ส่วนใหญ่อาจกล่าวได้ว่ามีความโน้มเอียงเข้าข้างสัมพันธมิตรบุคคลแรกที่ควรพิจารณา
คือ รัชกาลที่ 6 อาจกล่าวได้ว่าพระองค์ทรงมีอคติต่อเยอรมนีมาก จะเห็นได้จากพระราช
หัตถเลขาส่วนพระองค์ที่มีถึงพระองค์เจ้าจุรุษศักดิ์ กฤดากร อัครราชทูตไทยประจำฝรั่งเศสว่า

ในส่วนตัวฉันเองแม้ว่าจะเป็นกลางโดยทางราชการ แต่ในใจจริง
ฉันไม่นิยมเยอรมันมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว และฉันชอบอกชอบใจโดยตรง
เพราะเธอคงจะฉลาดใจเองแล้ว พวกเยอรมันก็คงฉลาดใจเหมือน
กัน โดยเหตุที่เขารู้สึกว่าฉันเป็นเครื่องกีดขวางความมักใหญ่ของ
เขาในทางการ เมืองในกรุงสยาม...

ความมักใหญ่ในทางการ เมืองที่รัชกาลที่ 6 ยกขึ้นมาอ้างคือ การที่รัฐบาลเยอรมัน
ขอตั้งสถานีเชื้อเพลิง ซึ่งได้กล่าวไว้ในย่อในบทที่ 4 แล้วนั้น จะพบว่าอุปสรรค
สำคัญเกิดจากอิทธิพลของอังกฤษและการขัดขวางของพระองค์คงเป็นประเด็นรองเท่านั้น
ส่วนการขอวางสายโทรเลขอีกครั้งหนึ่งในรัชกาลของพระองค์นั้น เป็นผลมาจากการเจรจา
เพื่อขอแก้ไขสนธิสัญญา ค.ศ. 1862 ซึ่งได้กล่าวไว้ในบทที่ 5 อย่างไรก็ตาม ในขณะนี้อาจจะ
กล่าวได้ว่า การที่รัฐบาลเยอรมันประสบความสำเร็จอีกครั้งหนึ่งนั้น เนื่องมาจากเงื่อนไข
ต่าง ๆ ที่ไม่อาจตกลงกันได้ และประการสำคัญคือ รัฐบาลอังกฤษเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้
รัฐบาลไทยต้องระมัดระวังเป็นพิเศษในการที่จะให้สิทธิพิเศษแก่รัฐบาลเยอรมัน ความขัดแย้ง
เกี่ยวกับแบงก์สยามกัมมาจลนั้น ตามที่รัฐบาลเยอรมันต้องการผูกขาดกิจการของธนาคารนี้
ให้ใหญ่อยู่ในอำนาจของชาวเยอรมันนั้น เมื่อรัชกาลที่ 6 ไม่ทรงเห็นด้วย รัฐบาลเยอรมัน

¹ หจข., ร.6 ต.15.4/1 King Vajiravudh to Prince Charoon,

ก็ยอมปฏิบัติตามความต้องการของรัฐบาลไทยทุกประการ ในเรื่องการส่งนักเรียนไปศึกษา
 วิชาทหารเรือที่ประเทศเยอรมนี ซึ่งรัชกาลที่ 6 ทรงอ้างว่าเยอรมนีมีขบวนการกับรัฐบาล
 ไทยมากจนเกินไปนั้น อันที่จริงขบวนการต่าง ๆ นั้น เกิดขึ้นก่อนที่จะทำการเจรจาสิ้นสุดท้าย
 คังค็อกลาวมาแล้วในตอนนั้นว่า ในที่สุดรัฐบาลเยอรมนียอมให้นักเรียนไทยศึกษาวิชาทหาร
 เรือได้อย่างเต็มที่และปราศจากขบวนการใด ๆ ทั้งสิ้น ซึ่งจะเห็นได้จากข้ออ้างคังค็อกลาว
 ทั้งหมดนี้มิได้แสดงให้เห็นว่าเยอรมนีจะเป็นอันตรายต่อไทยถึงกับว่าจะทำให้ประเทศไทย
 ต้องตกเป็นดินแดนในอารักขาแต่อย่างใด กลับจะทำให้เห็นว่าการที่รัชกาลที่ 6 ทรงอ้าง
 มาทั้งหมดนี้เป็นเพราะอคติส่วนตัวพระองค์ที่มีต่อเยอรมนีนั่นเอง ถึงกับทรงมีความคิดว่า

เยอรมนีจะไม่สามารถครอบงำเมืองของอันควัยตาชาฮูอันดักควัย
 ความหลุดลวงแลความที่ปรุงนำศาลีหิวานตาง ๆ ซึ่งลอมเรา
 ไกลเขามาทุกที แลในไมชาจะกวาดเอาพวกเราเขาไปไว้ในมือ
 ของเยอรมนี...¹

ยิ่งไปกว่านั้น รัชกาลที่ 6 ทรงมีเหตุผลที่จะเชื่อว่าถ้าเยอรมนีได้รับชัยชนะในสงครามครั้งนี้
 จะเป็นอันตรายสำหรับประเทศไทยและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงศูนย์กลางอำนาจโดยทรงพิจารณาว่า
 ถ้าเยอรมนียึดอินโดจีนได้ ประเทศไทยจะมีเยอรมนีเป็นเพื่อนบ้านซึ่งคาดว่าจะเป็น
 ภัยคุกคามที่จะได้รับความเดือดร้อนมากกว่าที่ฝรั่งเศสเคยเป็นเพื่อนบ้าน ทั้งนี้เนื่องจาก

ก. ฝรั่งเศสเป็นชาติที่พลเมืองเพิ่มขึ้นอย่างมาก เพราะฉะนั้นยอมไม่คิดที่จะขยาย
 อาณาเขตอีก ทรงกันขามกับเยอรมนีที่พลเมืองทวีขึ้นอย่างรวดเร็ว ความต้องการที่จะ
 ขยายตัวย่อมมีอยู่มาก

ข. ฝรั่งเศสเป็นชาติที่ติดต่อกันไม่สูญยากนัก เพราะขอบข่ายของ แต่เยอรมนีนั้น
 คิดเอาโรคเอาเปรียบทุกปีก้าว

¹ หจข., ร.6 ต.15.4/1 King Vajiravudh to Prince Charoon,
 Private and confidential, 7 October, 1914

ค. ฝรั่งเศสยี่วรีคติ (Chivalry) คือ การไม่เอาเปรียบผู้แพ้ แต่เยอรมนีนั้นกลับแสดงให้เห็นว่าผลประโยชน์ของตนมีความสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด ดังปรากฏในสุนทรพจน์ของอัครมหาเสนาบดี เบทมันฮ็อลเวค ที่ว่า "ความจำเป็นจะรู้จักธรรมก็ตามได้" ("Necessity knows no law")

ง. ความประพฤติดันเห็นมโหดทารุณที่ทหารเยอรมันได้ใช้ในสงครามที่ปรากฏในเบลเยียมและฝรั่งเศส ได้แสดงให้เห็นว่าดาเยอรมนีทำกับชาวยุโรปได้ถึงเพียงนี้ กับชาวเอเชียจะทำทารุณไคมากกว่า¹

จากเหตุผลข้างตน จะพบวาระกาลที่ 6 ทรงมีพระทัยเอนเอียงเห็นชอบฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างเต็มที่ เพียงแต่ไม่มีโอกาสแสดงออก เพราะจะเป็นการขัดกับความรู้สึกส่วนใหญ่ของมหาชน นอกจากนี้ ยังเป็นการแสดงให้เห็นวาระกาลที่ 6 ทรงอุมเหตุการณ์ในอดีตที่ฝรั่งเศสได้คุกคามอธิปไตยของไทยอย่างก้าวร้าวโดยสิ้นเชิง แต่ก็มีใคหมายความว่าเขียนจะไม่ชื่นชมในนโยบายความเป็นกลางของพระองค์ ตลอดจนการเดินทางการเมืองที่แสดงถึงพระปรีชาสามารถอย่างยอดเยี่ยม แต่ขอทีกล่าวอ้างถึงเยอรมนีของพระองค์ส่วนใหญ่เป็นการแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงใซอารมณ์มากเกินไปจนคร่ำครวกับว่าเยอรมนีมิไคมีความคิสมควรแก่การพิจารณาเลย ซึ่งความเห็นของวาระกาลที่ 6 จะคานกับความเห็นของเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ ทั้ง ๆ ที่พระองค์ก็เป็นผู้หนึ่งที่นิยมฝ่ายสัมพันธมิตร พระองค์ทรงมีความเห็นว่าเยอรมนีไม่เคยเบียดเบียนไทย นอกจากจะทำการค้าขายกันอยางเรียบร้อยและสะดวกกว่าชาติอื่น ๆ²

¹ หจช., ร.6 ต.15/3 พระยามูรินวราษฏ (ราชเลขานุการ) ถึง หลวงภาษาปริวัตร (อุปทูตรักษาราชการ ณ กรุงโตเกียว), หมายลับ, ไม่มีที่

² หจช., ร.6 ต.15.2/2, เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กราบทูต วาระกาลที่ 6, หัวหิน, 27 พฤษภาคม พ.ศ.2460

อาจเป็นไปได้ว่าปัจจัยที่ทำให้รัชกาลที่ 6 ทรงมีอคติอย่างรุนแรงต่อเยอรมนี คือ หนังสือเรื่อง Gross - Deutschland หรือ มหาเยอรมนี ซึ่งพระองค์เจ้าจรัญยงศักดิ์ กฤดากร ไคส่งมาถวาย¹ รัชกาลที่ 6 ไคทรงแปลหนังสือเล่มนี้จากภาษาฝรั่งเศสออกเป็นภาษาไทย ชื่อว่า ความฝันของเยอรมัน โดยทรงอธิบายจุดประสงค์ของการแปลหนังสือเล่มนี้ไว้ในหน้าคำนำว่า

ส่วนข้าพเจ้าเอง เมื่อได้รับหนังสือนี้จากประเทศฝรั่งเศสและได้อ่านดู พบข้อความเกี่ยวของถึงประเทศไทยดูมีอยู่ด้วย จึงใคร่รู้สึกว่า เป็นของควรที่ไทยเราจะไคทราบอยู่บางว่าความปรารถนาและความตั้งใจของเยอรมันในส่วนกรุงสยามมีอยู่อย่างไร...²

จะพบว่าความเห็นของรัชกาลที่ 6 เกี่ยวกับหนังสือเล่มนี้นั้น แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อเยอรมนีอย่างยิ่ง แม้ว่าในหนังสือดังกล่าวจะพูดถึงประเทศไทยเพียงเล็กน้อยเท่านั้น แต่รัชกาลที่ 6 ทรงตั้งปัญหาไว้ว่ารัฐบาลเยอรมันเตรียมพร้อมที่จะยึดเอาประเทศไทยเป็นอาณานิคมหรือไม่ตาเยอรมนีเป็นฝ่ายได้รับชัยชนะ³ แม้ว่าพระองค์ทรงเลี้ยงที่จะตอบปัญหานี้ด้วยพระองค์เองก็ตาม แต่พระองค์ทรงชี้ให้เห็นว่า การที่เยอรมนีกล่าววาร์กักรีนับถือนั้น คือ "นับถือฐานเป็นข้าของเขาเพราะเขาเชื่อว่าได้เพาะความนิยมตอบารมีไว้ในสยามมากพอแล้ว"⁴

¹ หจข., ร.6 ต.15.4/1 Prince Chagaron to King Vajiravudh, 7 March 1916

² ออโตโต ริชาร์ด คันทันแนมแบร์ค, ความฝันของเยอรมัน, (มปต, 2459) แปลโดยรัชกาลที่ 6, หน้า 1

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 69

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 48 - 49

ในระหว่างที่ประเทศไทยประกาศตนเป็นกลางนั้น รัชกาลที่ 6 ได้ทรงกระทำการบางอย่างที่แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงละความเป็นกลางอย่างตั้งพระราชหฤทัย เช่น รัชกาลที่ 6 ได้โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งนายพลกิติมศักดิ์จากกองทัพอังกฤษ¹ ดังจะเห็นได้จากวันที่พระเจ้ายอร์จ แห่งอังกฤษได้อัญเชิญให้รัชกาลที่ 6 ให้เป็นนายพลเอกพิเศษแห่งกองทัพบกอังกฤษ เพื่อเป็นเครื่องหมายแห่งมิตรภาพ² และเพื่อเป็นการตอบสนองไมตรีจิตครั้งนี้ รัชกาลที่ 6 ได้อัญเชิญให้พระเจ้ายอร์จที่ 6 เป็นนายพลเอกพิเศษแห่งกองทัพบกไทยด้วยเช่นกัน³ และมีข้อที่น่าสังเกตว่าการดำเนินนโยบายของรัฐบาลอังกฤษนี้เป็นการทาบหามรัชกาลที่ 6 ซึ่งมีความเห็นเขาข้างสัมพันธ์มิตร เป็นทุนเดิมอยู่แล้วให้เพิ่มมากยิ่งขึ้น เพราะการอัญเชิญให้รัชกาลที่ 6 ทรงรับยศดังกล่าวในภาวะที่รัฐบาลไทยกำลังเป็นกลางนั้น ไม่ต้องสงสัยว่าการกระทำของอังกฤษยอมมีแผนการลึกลับซึ่งแอบแฝงอยู่ แม้วางจะมีข้ออ้างว่าความเป็นกลางเป็นเรื่องของนโยบายมากกว่าที่จะเป็นเรื่องของจิตใจก็ตาม⁴ ดูเหมือนว่านโยบายของอังกฤษที่ต้องการโน้มน้าวพระราชหฤทัยของรัชกาลที่ 6 ให้คล้อยตามฝ่ายสัมพันธ์มิตรนั้นได้บรรลุความมุ่งหมาย เพราะรัชกาลที่ 6 แม้จะทรงเขาพระราชหฤทัยที่ว่าการแสดงออกของพระเจ้ายอร์จที่ 6 นั้น คือนโยบายสัมพันธ์มิตรต่อประเทศไทยที่เป็นกลางแต่พระองค์ก็ยังทรงชื่นชมในตำแหน่งดังกล่าว

¹ กลาวด์ เวงค, เรื่องเดิม, หน้า 22

² หจข., ร.6 ต.21/31 King George to King Vajiravudh, 22 September 1915

³ หจข., ร.6 ต.21/31 King Vajiravudh to King George, 23 September 1915

⁴ หจข., ร.6 ต.15.4/2 King Vajiravudh to Prince Charoon, 12 January, 1915

มาก ดังที่ไคทรงมีพระราชโอรสถึงพระยาสุรินทรราชาว่า "การที่พระเจ้าแผ่นดินอังกฤษ
ไทยศนายพลเราเห็นว่าเป็นเกียรติสำหรับชาติไทย เพราะราชาบริพัทธ์ยังไม่มีใครเคยเป็น
นายพลพิเศษในกองทัพยุโรป ฉะนั้นราคาไทยสูงขึ้นอีกแล้ว"¹ อย่างไรก็ตาม รัชกาลที่ 6 คง
รู้สึกพระองค์เช่นเดียวกันว่า การที่พระองค์ทรงยอมรับยศในกองทัพอังกฤษนั้น คงจะทำ
ให้อัครราชทูตเยอรมันไม่พอใจอย่างยิ่ง² แต่ถึงกระนั้นพระองค์กลับได้รับการสนับสนุนและ
ยกย่องจากพระองค์เจ้าจรัญศักดิ์ วาการยอมรับตำแหน่งดังกล่าวเป็นการกระทำที่เหมาะสม
และมีความหมายสำหรับประเทศไทยมากที่จะได้มีโอกาสไปสู่แนวทางที่ถูกต้อง พระองค์เจ้า
จรัญศักดิ์มีความเห็นว่า รัชกาลที่ 6 ปฏิเสธ อาจจะทำให้เกิดหายนะต่ออนาคตของ
ประเทศไทย³ อันที่จริงรัชกาลที่ 6 ปฏิเสธตำแหน่งดังกล่าว พระองค์อาจจะได้รับคำ
ยกย่องจากฝ่ายมหาอำนาจกลางว่าพระองค์ทรงความเป็นกลางอย่างเคร่งครัด นอกจากนี้
เพื่อเป็นการถวายเป็นใจต่อรัชกาลที่ 6 พระองค์เจ้าจรัญศักดิ์ได้กล่าวว่า "ถ้าประชาชน
ทุกคนประจักษ์ถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติแล้ว คงไม่มีใครกล่าววิพากษ์วิจารณ์การกระ
ทำของพระองค์ในกรณีเช่นนี้"⁴ รัชกาลที่ 6 ยังได้ทรงสละพระราชทรัพย์เพื่อช่วยเหลือ
หญิงหม้ายและเด็กกำพร้าบุตรของทหารในกรมทหารราบซังกอน ซึ่งการกระทำของรัชกาล
ที่ 6 นี้ แม้แต่พระองค์เองยังทรงรับว่าจะต้องมีผู้ไม่เห็นชอบด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งมี

¹ หจข., ร.6 ต.21/31 พระราชโอรสส่งไปยังพระยาสุรินทรราชา สกุ
13 ตุลาคม 2458

² หจข., ร.6 ต.15.4/2 ร่างพระราชหัตถเลขาถึงพระองค์เจ้าจรัญ, ไม่มีที่

³ หจข., ร.6 ต.15.4/1 Prince Charoon to King Vajiravudh,
Private and confidential, 17 February 1916.

⁴ หจข., ร.6 ต.15.4/1 เรื่องเดิม

บุคคลบางพวกที่พิจารณาว่าความประพฤติของพระองค์เป็นการเกินจำเป็นสำหรับผู้เป็นกลาง และดูเหมือนว่าเป็นการประจบฝ่ายสัมพันธมิตรจนเกินไป ในเรื่องนี้รัชกาลที่ 6 ได้ทรงมีขออาจวา

ความเห็นแตกต่างย่อมต้องมีอยู่เป็นธรรมดา ส่วนตัวข้าพเจ้าที่ได้ประพฤติไปแล้วมิใช่ใครทำฟุ้ง ๆ โดยมีใครใคร่ครอง ใครรักษาหา รื้อกับเสนาบดีการต่างประเทศแล้ว ไม่ทรงเห็นวาทิตถวความ เป็นกลาง¹

ทางฝ่ายเยอรมัน จักรพรรดิวิลเลียมที่ 2 ยังคงมีพระราชไมตรีอันดีกับรัชกาลที่ 6 ดังจะเห็นได้ว่าพระองค์ได้ส่งคำถวายพระพรเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา² มายังรัชกาลที่ 6 เนื่องจากสงครามกำลังดำเนินอยู่ ทำให้จักรพรรดิวิลเลียมที่ 2 ทรงเกรงว่าคำถวายพระพรจะไม่ถึงพระหัตถ์รัชกาลที่ 6 จึงได้ทรงมีคำสั่งให้กระทรวงการต่างประเทศเยอรมัน ขอร้องให้สถานทูตไทยในเบอร์ลินส่งคำถวายพระพรมาแทน เป็นที่เข้าใจกันว่าทุก ๆ คน รวมทั้งรัชกาลที่ 6 ทรงหวังที่จะได้รับคำถวายพระพรเพื่อเป็นการยืนยันในพระราชไมตรี แต่อาจจะเป็นเพราะความสับสนในการส่งคำถวายพระพร เพราะปรากฏว่าคำถวายพระพรนี้เพิ่งคนพบในวันที่ 20 มกราคม ซึ่งช้ากว่ากำหนดถึง 20 วัน ความลาช้าดังกล่าวอาจจะทำให้รัชกาลที่ 6 เข้าพระทัยว่าฝ่ายเยอรมันมีปฏิริยาโต้ตอบต่อพระองค์ ยิ่งไปกว่านั้นยังเป็นที่ยกคความหมายกันว่าจักรพรรดิแห่งเยอรมนีคงอยู่เชิญให้รัชกาลที่ 6 เป็นนายพลแห่งกองทัพบกเยอรมันเช่นเดียวกัน³ ซึ่งถ้าเป็นจริงดังความคาดหมายนี้แล้ว จะเห็นได้ว่าการกระทำ

¹ หจช., ร.6 ต.15.1/1 พระราชาธิบายเรื่องการรักษาความเป็นกลางในงานมหาสงคราม ณ ยุโรป

² ตรงกับวันที่ 1 มกราคม

³ หจช., ร.6 ต.15.4/1 Prince Charoon to King Vajiravudh, Private and confidential, 17 February 1916.

ของเยอรมนีครั้งนี้เป็นปฏิกริยาโต้ตอบฝ่ายอังกฤษมากกว่าที่จะต้องการถวายพระราชเกียรติยศแด่รัชกาลที่ 6 อย่างไรก็ตาม รัชกาลที่ 6 ทรงปฏิบัติพระองค์เป็นที่น่าพอใจสำหรับชาวเยอรมันในประเทศไทย เมื่อทางสถานทูตเยอรมันได้จัดงานกาชาดและได้ออกบัตรเชิญบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ด้วย ซึ่งรัชกาลที่ 6 และพระบรมวงศานุวงศ์ได้บริจาคเงินและบัตรอวยพร¹ ดูเหมือนว่าฝ่ายเยอรมันได้กระทำเพื่อหยั่งท่าทีของรัชกาลที่ 6 และก็ได้รับการตอบสนองเป็นที่น่าพอใจ

นอกจากรัชกาลที่ 6 แล้ว เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถทรงเป็นพระอนุชาผู้ใกล้ชิดและดำรงตำแหน่งเสนาธิการทหารบกผู้ซึ่งได้รับการศึกษาจากประเทศรัสเซียและเป็นที่เชื่อกันว่าพระองค์มีความเห็นใจรัฐบาลรัสเซียอย่างลึกซึ้ง พระองค์เป็นอีกผู้หนึ่งที่ไม่โปรดเยอรมนี ดังจะเห็นได้ว่าทรงมีอคติต่อการศึกษาของนักเรียนไทยในประเทศเยอรมัน โดยทรงอ้างว่ากระทรวงกลาโหมได้ตกลงเลือกส่งนักเรียนมาเรียนที่เยอรมนีเป็นเวลา 3 ปีแล้ว เพราะเห็นว่าไม่มีผลพอ ในส่วนพระองค์เองเลือกส่งนักเรียนไปเรียนวิชาทหารบกที่เยอรมนีมาเป็นเวลา 2 ปีแล้ว² อาจกล่าวได้ว่าเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการประกาศสงครามกับรัฐบาลเยอรมันของรัชกาลที่ 6 มากอีกบุคคลหนึ่ง

ยิ่งไปกว่านั้น กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ยังทรงสนิทสนมและทรงเชื้อฟุ้งทูตอังกฤษมากและหารือในกิจการทุกสิ่งทุกอย่างกับทูตอังกฤษ³

¹ หจช., ร.6 ต.15.4/2 Draft, King Vajiravudh to Prince Charoon
14 April 1916

² หจช., ร.6 ต.15/3 เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กราบทูลรัชกาลที่ 6,
10 พฤศจิกายน 2457

³ หจช., ร.6 ต.15.2/5 บรรทัดความเห็นเรื่องรัฐบาลสยามอยู่ที่โตอันฟลูอนซ์
อังกฤษมากเกินไป, 6 สิงหาคม 2460

และพระองค์มีแนวโน้มในการนิยมดังกฤษมานานแล้ว ดังนั้น พระองค์จึงทรงเห็นด้วยกับพระบรมราชโองบายส่วนใหญ่ของรัชกาลที่ 6 แต่อาจกลัวไควาเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศมีอิทธิพลต่อรัชกาลที่ 6 น้อยกว่าเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ

บุคคลที่มีความสำคัญและมีอิทธิพลไม่น้อยต่อรัชกาลที่ 6 อีกคนหนึ่งคือ พระองค์เจ้าจรรยาศักดิ์ กฤดากร ซึ่งดำรงตำแหน่งอัครราชทูตไทยประจำฝรั่งเศส พระองค์เจ้าจรรยาศักดิ์เป็นผู้คอยส่งข่าวคราวตลอดจนความเคลื่อนไหวของการสงครามในยุโรปมาถวายรัชกาลที่ 6 อย่างละเอียดและสม่ำเสมอ ซึ่งได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้รัชกาลที่ 6 มีข้อมูลที่จะประกอบการตัดสินใจพระทัยในการประกาศสงครามกับฝ่ายมหาอำนาจกลางได้ ยิ่งไปกว่านั้น จะพบว่าในจดหมายทุกฉบับที่มีมาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายรัชกาลที่ 6 นั้น พระองค์เจ้าจรรยาศักดิ์จะเห็นด้วยกับการกระทำของรัชกาลที่ 6 และทรงมีอคติต่อเยอรมนีเช่นเดียวกับรัชกาลที่ 6 แม้แต่ในกลุ่มชาวเยอรมันถึงกับพูดกันว่าผู้ที่เกลียดเยอรมนีมากนั่นคือ รัชกาลที่ 6 สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถพระพันปีหลวง สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ และเจ้าพระยาบรมราชเสนาบดีกระทรวงนครบาล¹

ในจำนวนบุคคลชั้นพระบรมวงศานุวงศ์ที่มีความเห็นใจและมีความนิยมฝ่ายเยอรมนีมีเจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์และเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตเสนาบดีกระทรวงทหารเรือ ซึ่งถูกเพ่งเล็งโดยอัทธินิยมจากบุคคลหลาย ๆ ฝ่ายว่าพระองค์ทรงโน้มเอียงเข้าหาเยอรมนี แม้แต่รัชกาลที่ 6 ก็ยังทรงคิดเช่นนั้น ดังจะเห็นได้จากพระราชหัตถเลขาถึงพระองค์เจ้าจรรยาศักดิ์ว่า "ทหารเรือถึงแม้จะนั้นก็เป็นการธรรมดาที่เขาหันไปหาชาวเยอรมัน..."² ในขณะที่เวลานี้มีบทความในหนังสือพิมพ์จีนในสยามวารศัพท์ซึ่งส่วนใหญ่

¹ หจข., ร.6 ต.15.2/3 เจ้าพระยาบรมราช กราบทูลรัชกาลที่ 6, 19 มิถุนายน 2460

² หจข., ร.6 ต.15.4/1 King Vajiravudh to Prince Charoon, Private and confidential, 7 October 1914

เป็นความเห็นของฝ่ายทหารเรือที่เซาซางเยอรมนี ซึ่งบทความดังกล่าวอาจจะทำให้รัฐบาลไทยถูกฝ่ายสัมพันธมิตรเพ่งเล็งว่ามีใต้อยู่ในความเป็นกลางอย่างแท้จริง ดังนั้น รัชกาลที่ 6 โคตรงขอให้เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตทรงกวักชันและจับตามความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการเขียนบทความ และถ้าเป็นไปได้ก็ขอให้ไปติดต่อจับตัวผู้เขียนไปลงโทษเพื่อมิให้เป็นเยี่ยงอย่าง¹

ฝ่ายสัมพันธมิตรโคตรงเล็งเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตเป็นพิเศษ เพราะพระองค์ทรงได้รับการศึกษาจากประเทศเยอรมนีและได้เคยเป็นนายทหารในกองทัพบกเยอรมัน ตลอดจนความสัมพันธ์อันดีระหว่างจักรพรรดิวิลเลียมที่ 2 กับพระองค์ ทำให้เป็นที่เชื่อแน่ว่าพระองค์ทรงเห็นอกเห็นใจรัฐบาลเยอรมนีอย่างเต็มที่² นอกจากนี้ยังมีปัญหาเกี่ยวกับการสืบราชสมบัติของรัชกาลที่ 6³ ตลอดจนความไม่เหมาะสมบางประการของพระองค์ เช่น การที่ทรงมี "คนโปรด" และพระราชทานรางวัลเครื่องราชอิสริยาภรณ์หรือแม้แต่เงินทองแก่ข้าราชการบริพารที่แวดล้อมอยู่เนื่อง ๆ ทำให้มีผู้หันความสนใจมายังกรมพระนครสวรรค์วรพินิต ซึ่งมีคุณสมบัติที่เหมาะสมกว่ารัชกาลที่ 6 และถ้าเป็นไปได้ที่พระองค์

¹ หจข., ร.6 ต.15/3 ร่างพระราชหัตถเลขาถึงเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์, 15 พฤศจิกายน 2457

² F.O. 371/2467 Dering to Grey, no.1, confidential, Siam, July 30, 1915

³ PKD...II, "Document no.156: Dispatch from I.G. Loris-Milikov to P.N. Miliukov about the entry of Siam into the war against Germany, no.3 Bangkok, 25 April (8May) 1917", p.290

ไต่ทรงขึ้นครองราชสมบัติก็จะเป็นที่ชื่นชอบของผู้ที่นิยมเยอรมนี¹ ความระแวงของฝ่ายสัมพันธมิตรในตัวเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตไต่ทวีมากขึ้นเป็นลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่รัฐบาลเยอรมันได้ไต่พระองค์เป็นจุดสำคัญในการโฆษณาชวนเชื่อ โดยพยายามแพร่ข่าวว่าจะหาทางให้เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตขึ้นครองราชย์แทนรัชกาลที่ 6² ซึ่งจะทำให้รัฐบาลเยอรมันสามารถดำเนินนโยบายต่างประเทศกับรัฐบาลไทยได้สะดวกยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีข่าวลือว่า

ถ้าอังกฤษชนะสงคราม กษัตริย์องค์ปัจจุบันจะได้รับการสถาปนา
อย่างมั่นคง แต่ตาเยอรมันนั้นะ บุคคลที่รัฐบาลเยอรมันนิยม
คือ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต จะ
ไต่ขึ้นครองราชย์แทน...³

ข่าวลือดังกล่าวทำให้ฝ่ายสัมพันธมิตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งนายเคอริง กังวลใจ
อย่างมากและได้นำข่าวลือดังกล่าวขึ้นกราบบังคมทูลให้ทรงทราบถึงจุดประสงค์ของรัฐบาล
เยอรมัน⁴ ซึ่งมีผลทำให้รัชกาลที่ 6 ทรงมีพระบรมราโชบายที่จะเปลี่ยนตำแหน่งของเจ้า
ฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต จากเสนาบดีกระทรวงทหารเรือมาเป็นเสนาบดีกระทรวง

¹F.O. 371/2467 Dering to Grey, no.120, Most confidential,
September 1915

²F.O. 371/2757 Dering to Grey, no.35, Secret, 27 February 1916

³F.O. 371/2467 Dering to Grey, no.120, Most confidential,
1 September 1915

⁴F.O. 371/3028 Dering to Balfour, no.34, Secret, 26 February
1917

การต่างประเทศ ซึ่งรัชกาลที่ 6 จะสามารถควบคุมนโยบายของพระองค์ได้ อย่างไรก็ตาม
 นายเคอริงไม่เห็นด้วยกับพระบรมราโชบายดังกล่าว เพราะเกรงว่าการที่เจ้าฟ้ากรมหลวง
 นครสวรรค์วรพินิตเป็นเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ จะเป็นผลร้ายต่อรัฐบาลอังกฤษ
 เพราะเป็นที่ทราบกันดีว่าพระองค์ทรงโปรดเยอรมนี เพื่อความปลอดภัยของรัฐบาลไทยและ
 รัฐบาลอังกฤษ นายเคอริงกราบทูลความคิดเห็นเกี่ยวกับตำแหน่งที่เหมาะสมของเจ้าฟ้ากรม
 นครสวรรค์วรพินิต คือ ตำแหน่งเสนาบดีลอย (Minister without portforlio)¹
 นอกจากนายเคอริงแล้ว นายปลองซอ รอสตคอฟ (Planson Rostkov) อัครราชทูต
 รัสเซีย เป็นอีกผู้หนึ่งที่มีอคติต่อเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ถึงแม้จะเห็นได้จากราย
 งานของเขามิถึงกระทรวงการต่างประเทศรัสเซียว่า เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต
 ทรงปฏิเสธที่จะรับรูชาวที่ว่า เยอรมนีทำสงครามอย่างเหี้ยมโหดในโปแลนด์ และทรงพิจารณา
 เห็นว่าเป็นชาวดีและเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นความจริง² ถึงแม้ว่าในรายงานฉบับนี้มีใ้วิจารณ์
 ทหาที่ของเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตก็ตาม แต่ก็ทำให้เป็นที่เข้าใจกันว่าทูตเซีย
 เจตนาที่จะรายงานให้กระทรวงการต่างประเทศรัสเซียทราบว่า เจ้าฟ้าพระองค์นี้ทรงมี
 พระทัยฝักใฝ่เข้าข้างเยอรมนีและอาจจะเป็นอุปสรรคสำคัญของฝ่ายสัมพันธมิตรในการที่จะ
 ผลักดันให้รัฐบาลไทยเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตรโดยประกาศสงครามกับเยอรมนี

ไม่มีเอกสารใด ๆ ของฝ่ายไทยที่ปรากฏว่าเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตทรง
 โน้มเอียงเข้าข้างเยอรมนีอย่างเปิดเผย แม้ว่าในเอกสารฝ่ายรัสเซียที่นายลอริส เมลิกอฟ
 อัครราชทูตเซียประจำประเทศไทยมิถึงกระทรวงการต่างประเทศรัสเซียว่า เสนาบดี
 กระทรวงทหารเรือใ้ปฏิเสธ และลาออก เมื่อรัชกาลที่ 6 ตองการให้ยศเรือเยอรมัน

¹ F.O. 371/2757 Dering to Grey, no35, secret, 27 February 1916.

² PKD...II, "Document no.137...", p.267

เวลาประกาศสงคราม¹ ซึ่งในรายงานของนายลอริส เมลิคอฟ มีโคปรากฏในเอกสารฝ่ายไทยเลย ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นรายงานที่เกินความจริงและเต็มไปด้วยอคติ แมว่าพระองค์จะเป็นเสนาบดีกระทรวงทหารเรือซึ่งคุมกำลังด้านทหารเรือก็ตาม แต่ก็ไม่ปรากฏในเอกสารตอนใดเลยวว่าพระองค์ทรงมีโอกาสถวายความคิดเห็นที่จะมีอิทธิพลต่อพระราโชบายของรัชกาลที่ 6 แต่ในขณะเดียวกัน พระองค์ทรงมีอิทธิพลที่ซ่อนเร้นต่อรัชกาลที่ 6 ดังจะเห็นได้จากพระราชหัตถเลขาถึงพระองค์เจ้าจุมพฏ ว่า "ขอกังวลใจอีกอย่างหนึ่งของฉันก็คือเกี่ยวกับเสนาบดีกระทรวงทหารเรือ แต่กลับเป็นว่าฉันไม่ตองกังวลใจอย่างใดเลยเพราะพระองค์ไม่อยู่เสด็จหัวเมืองกับพระราชมารดาตอนที่เรตัดสินใจจะประกาศสงคราม"² อันที่จริงแล้วเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์พินิตองค์เดียวกันไม่สามารถคัดค้านพระบรมราโชบายของรัชกาลที่ 6 และความเห็นของเสนาบดีส่วนใหญ่ได้ แต่การที่พระองค์ไม่ประทับอยู่ในช่วงเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อของประเทศไทยนั้น ทำให้รัชกาลที่ 6 ไม่ทรงรู้สึกลำบากพระราชหฤทัยในการประกาศสงครามเท่าที่ควร ยิ่งไปกว่านั้น พระองค์กระทำตนเหมาะสมกับที่เป็นเสนาบดีกระทรวงทหารเรือ คือ รับสนองพระบรมราชโองการในการจับกุมเรือเยอรมันอย่างเรียบร้อยและน่าพอใจยิ่ง ซึ่งทำให้รัชกาลที่ 6 พอพระราชหฤทัยมาก³ แมว่าในส่วน

¹ PKD...II, "Document no.162: Secret telegram from I.G. Loris-Melikov to Russian Minister of Foreign Affairs on France's agreement to discuss economic questions of interest to Siam, no.28, Bangkok, 13 June (26) 1917)", p.301

² หจข., ร.6 ต.15.4/3 King Vajiravudh to Prince Charoon, Private and confidential, August 2460

³ หจข., ร.6 ต.15.4/3 เรื่องเดียวกัน

ลิกของเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตจะทรงรู้สึกเสียดายที่ตองจับกุมชาวเยอรมันที่
ไม่มีความผิดเหล่านี้

มีข้อที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือ ในการประชุมเสนาบดีเพื่อเสนอความเห็นต่อ
รัชกาลที่ 6 เกี่ยวกับนโยบายของไทยที่จะยังคงเป็นกลางต่อไปหรือจะประกาศสงครามกับ
ฝ่ายมหาอำนาจกลางรวมห้าครั้งนั้น ไม่ปรากฏว่าเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตทรง
เข้าร่วมประชุมเลย ได้มีบันทึกในรายงานการประชุมว่าพระองค์เสด็จหัวเมือง ที่เป็น
เช่นนี้อาจจะพิจารณาได้สองประเด็นใหญ่ ๆ ด้วยกันคือ ประเด็นแรก พระองค์อาจจะทรง
พิจารณาการอยู่หัวเมืองหรือเป็นเพราะพระองค์ทรงต้องการหลีกเลี่ยงที่จะเข้าร่วมประชุม
เสนาบดีซึ่งอาจจะเป็นควยเหตุผลสองประการคือ ประการแรก เป็นการตัดปัญหาที่จะทำให้
บรรดาที่นิยมฝ่ายสัมพันธมิตรระแวงพระองค์ ประการที่สองทำให้การประชุมเสนาบดีคลาย
ความตึงเครียด ก็จะทำให้เสนาบดีส่วนใหญ่ซึ่งนิยมฝ่ายสัมพันธมิตรสามารถแสดงความกิต
เห็นได้อย่างเต็มที่ โดยมีทองเกรงว่าจะกระทบกระเทือนต่อความรู้สึกของพระองค์

อาจกล่าวได้ว่า แมว่าเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตจะทรงเป็นเสนาบดีชั้น
ผู้ใหญ่ แต่ก็ไม่ทรงมีโอกาสที่จะเสนอความคิดเห็นใด ๆ ต่อรัชกาลที่ 6 ซึ่งควยเหตุผลที่
กล่าวมาแล้วข้างต้น ถึงกระนั้นก็พระองค์มิได้ทรงเป็นปฏิปักษ์ต่อพระบรมราโชบายแต่
อย่างไร

รัฐบาลไทยประกาศสงครามกับมหาอำนาจกลาง

ในระหว่างที่รัฐบาลไทยประกาศตนเป็นกลางนั้น ฝ่ายสัมพันธมิตรได้พยายามชักชวน
ให้ไทยละความเป็นกลางมาเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตรและประกาศสงครามกับฝ่ายมหาอำนาจ
กลาง อันที่จริงประเทศไทยมิได้เป็นมหาอำนาจที่จะให้ความสนับสนุนใด ๆ แก่ฝ่ายสัมพันธมิตร

¹ สัมภาษณ์พระองค์เจ้าหญิงศิรีรัตนบุษบง, 27 มิถุนายน 2517

ในการสงครามได้เลย แต่ความสำคัญของประเทศไทยอยู่ที่ความเป็นกลางที่ทำให้รัฐบาลเยอรมันสามารถให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางเพื่อการจารกรรมอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศสในบริเวณใกล้เคียงได้เป็นอย่างดี¹ ทำให้ฝ่ายสัมพันธมิตรตระหนักถึงความสำคัญของการละความเป็นกลางของรัฐบาลไทยที่จะเปิดโอกาสให้ฝ่ายสัมพันธมิตรได้กวาดล้างแหล่งอิทธิพลแหล่งสุดท้ายของรัฐบาลเยอรมันในภาคตะวันออกเฉียงใต้สำเร็จ

มีที่นาสั่งเกณฑ์วารัฐบาลเยอรมันมีนโยบายที่ชัดเจนที่จะชักชวนให้รัฐบาลไทยละความเป็นกลางและหันมาเข้าข้างฝ่ายมหาอำนาจกลางทั้ง ๆ ที่รัฐบาลเยอรมันมีโอกาสที่ดีกว่า เพราะมติมหาชนตลอคจนการโฆษณาชวนเชื่อที่คอนชางโตผลของรัฐบาลเยอรมันในประเทศไทยที่ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่เป็นฝ่ายเยอรมัน หรืออาจจะเป็นเพราะวารัฐบาลเยอรมันเข้าใจความตมมหาชนจะสามารถบีบบังคับให้รัฐบาลไทยยังคงเป็นกลางต่อไปหรือประกาศตนเข้าข้างฝ่ายมหาอำนาจกลาง ซึ่งจะเป็นผลดีต่อฐานะของมหาอำนาจกลางในตะวันออกไกลอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม ในปลาย ค.ศ. 1915 กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษสืบทราบวารัฐบาลเยอรมันกำลังจะชักชวนให้รัฐบาลไทยเข้าร่วมกับฝ่ายมหาอำนาจกลางโดยรัฐบาลไทยจะได้รับดินแดนที่สูญเสียให้กับรัฐบาลอังกฤษและฝรั่งเศสกลับคืนมาเป็นเครื่องตอบแทน ชาวสื่อตั้งกล่าวเป็นสิ่งที่น่าเชื่อมาก เพราะรัฐบาลญี่ปุ่นต้องการหันมาคืนคืนกับรัฐบาลเยอรมันโดยรัฐบาลเยอรมันจะยอมให้ประเทศญี่ปุ่นได้รับประโยชน์อย่างมากทางการค้าในตะวันออกไกล² ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะรัฐบาลญี่ปุ่นตระหนักดีวารัฐบาลเยอรมันเมื่ออาณานิคมส่วนใหญ่ในทวีปแอฟริกา เพราะฉะนั้น เยอรมันจึงเป็นมหาอำนาจยุโรปเพียงชาติเดียวที่อยู่นอกเหนือการต่อสู้เพื่อหวังเข้ายึดครองดินแดนในเขตแปซิฟิก เพราะฉะนั้นการรื้อฟื้นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลเยอรมันกับรัฐบาลญี่ปุ่นจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับ

¹ PKD...II, "Document no.140...", p.271

² F.O. 371/2467, F.O. to Dering, no.147, very secret, December, 1915

รัฐบาลญี่ปุ่นมาก โดยเหตุที่สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลญี่ปุ่นที่ว่า "เอเชียสำหรับชาวเอเชีย" เพื่อให้บรรลุจุดหมายดังกล่าวก็ด้วยความช่วยเหลือของรัฐบาลเยอรมันในการชักจูงอิทธิพลของมหาอำนาจอื่น ๆ ที่ละน้อย ด้วยการชักชวนให้รัฐบาลไทยเข้าข้างเยอรมนี¹ รัฐบาลอังกฤษวิตกว่ารัฐบาลเยอรมันอาจจะชนะใจรัฐบาลไทยโดยการอ้างข้อตกลงระหว่างอังกฤษกับรัฐบาลฝรั่งเศส ค.ศ. 1904 ว่าเป็นแผนการที่รัฐบาลทั้งสองต้องการผนวกดินแดนไทย² อย่างไรก็ตามก็มิปรากฏว่ามีหลักฐานอื่นใดที่แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลเยอรมันมีนโยบายอื่น ๆ ที่เด่นชัดที่จะดึงรัฐบาลไทยเข้าเป็นฝ่ายมหาอำนาจกลาง

ในขั้นต้นนี้ดูเหมือนว่ารัฐบาลอังกฤษเริ่มทาบตามอย่างไม่เป็นทางการและเริ่มหยั่งท่าทีของรัฐบาลไทย ดังจะเห็นได้จากการที่พระเจ้าเยอรมันที่ 6 ทรงอัญเชิญให้รัชกาลที่ 6 เป็นนายพลกิตติมศักดิ์แห่งกองทัพบกอังกฤษ ซึ่งได้มีปฏิริยาจากฝ่ายไทยเป็นที่น่าพอใจยิ่ง แต่ในขณะเดียวกันรัฐบาลอังกฤษยังไม่เห็นความสำคัญของประเทศไทยมากจนถึงกับต้องใช้นโยบายทางการทูตเร่งรัดให้รัฐบาลไทยประกาศสงครามกับมหาอำนาจกลาง จากคำสั่งของกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษถึงนายเคอริงที่มีใ้แสดงความเห็นใด ๆ หรือขอร้องให้รัฐบาลไทยปฏิบัติกรอย่างหนึ่งอย่างใดภายใต้ความต้องการของรัฐบาลอังกฤษ³ นั้นแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลอังกฤษไม่พยายามผูกมัดตนเองกับการตัดสินใจใด ๆ ของรัฐบาลไทย

¹F.O. 371/2467, F.O. to Dering, no.147, very secret, December, 1915

²Ibid.

³F.O. 371/2467, Telegram, F.O. to Dering, no.152, secret, December, 1915.

ความพยายามของอัครราชทูตฝรั่งเศสและอัครราชทูตรัสเซียในสองปีแรก (1915 - 1916) ที่จะชักชวนให้รัฐบาลไทยตระหนักถึงภัยอันตรายของเยอรมนีและประกาศสงครามกับมหาอำนาจกลางไม่ประสบความสำเร็จ¹ ทั้งนี้เพราะความเป็นกลางทำให้รัฐบาลไทยอยู่ในสภาพที่น่าพอใจ ยิ่งไปกว่านั้น รัฐบาลไทยไม่มีเหตุผลใด ๆ ที่จะประกาศตัดความสัมพันธ์กับรัฐบาลเยอรมัน เพราะผลประโยชน์และสิทธิต่าง ๆ ของรัฐบาลไทยมิได้ถูกละเมิดหรือได้รับความเสียหายแต่อย่างใดจากรัฐบาลเยอรมัน นอกจากนี้แล้วไม่มีช่องทางสำหรับรัฐบาลไทยที่จะเข้าเป็นภาคีของฝ่ายสัมพันธมิตรได้อย่างมีเกียรติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐบาลไทยไม่กล้าเสี่ยงต่อความมั่นคงภายในซึ่งอาจจะเกิดขึ้นได้เนื่องจากการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่ล่อแหลม ดังความเห็นของกรมพระยาเทววงษ์โรประการกราบทูลรัชกาลที่ 6 ดังนี้

ธรรมคาบ้านเมืองเมื่อไม่มีศึกสงครามเสียนนามหลักต่อแผ่นดินก็จมหายไม่อาจจะยุคโศกเขยขึ้นไหนเห็น เพราะความยำเกรงอำนาจแผ่นดินวาจะปราบปรามลงเล็กน้อยไป แต่ถ้ามมีการรบพุ่งชิงไชยกัญขึ้นเมื่อใดแล้ว เสียนนามหลักฤกษ์แผ่นดินทั้งหลายก็อาจจอกงามขึ้นไหนเห็นเป็นการลำบากยากยิ่งขึ้นกว่าที่เคยคิดเห็นอยู่นั้น...²

ในตอนต้น ค.ศ. 1917 รัฐบาลเยอรมันได้ใช้แผนการสู้รบใหม่ คือ การทำสงครามควยเรือค้ำน้ำอย่างไม่จำกัดขอบเขต (unlimited submarine warfare) ซึ่งได้กลายเป็นปัจจัยประการหนึ่งที่ทำให้สหรัฐอเมริกาประกาศสงครามกับรัฐบาลเยอรมันในเดือนเมษายน การเข้าสู้สงครามของสหรัฐอเมริกา มหาอำนาจที่พร้อมไปช่วยอาวุธยุทโธปกรณ์และกำลังขวัญ ทำให้สงครามในยุโรปเปลี่ยนรูปไป คือ ฝ่ายมหาอำนาจกลางตกเป็น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹F.O. 371/3028, Dering to Balfour, no. 88, 8 June 1917 and PKD...II, "Part VI (Introduction)", p.264

²กบส. กต. 34/1 กรมพระยาเทววงษ์โรประการ ถึง พระยาบุรีนรราชฎ, รางลับ, 9 กุมภาพันธ์ 2459

ฝ่ายรับ ยิ่งไปกว่านั้น เหตุการณ์ต้นฉนวนทางการเมืองของประเทศรัสเซียคือการปฏิวัติในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1917 เพื่ออวดอ้างระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชภายใต้พระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 ก็มีใ้ทำให้ประชาชนรัสเซียอยู่ในสภาพที่นาพอใจ ด้วยเหตุนี้รัฐบาลชั่วคราวของรัสเซีย (The Provisional Government) จึงพยายามหาทางที่จะยุติสงครามให้เร็วที่สุด โดยการเร่งระดมกำลังฝ่ายสัมพันธมิตรและชักชวนประเทศเป็นกลางอื่น ๆ ประกาศสงครามกับฝ่ายมหาอำนาจกลาง ซึ่งรัฐบาลชั่วคราวของรัสเซียมีความเชื่อว่าการตัดสินใจเข้าสู่สงครามของประเทศเป็นกลางอื่น ๆ รวมทั้งประเทศไทย จะมีผลโดยตรงในทางที่คัดค้านการณภายในของประเทศรัสเซียเอง¹

ท่าทีของรัฐบาลไทยที่แสดงออกมานั้น ถึงแม้ได้แสดงตนว่าเขาข้างฝ่ายมหาอำนาจกลางก็ตาม แต่นโยบาย "รอดและดูไปก่อน" ของรัฐบาลไทย² เช่นการที่รัฐบาลไทยประกาศตนเป็นกลางต่อไปในขณะที่สหรัฐอเมริกาประกาศสงครามกับรัฐบาลเยอรมันและเชิญชวนให้รัฐบาลไทยตัดความสัมพันธ์กับรัฐบาลเยอรมัน ยิ่งไปกว่านั้น รัฐบาลไทยมิได้กระตือรือร้นที่จะทำการประท้วงต่อคำประกาศของรัฐบาลเยอรมันในทันทีเมื่อเยอรมันประกาศทำสงครามด้วยเรือดำน้ำโดยไม่จำกัดขอบเขต ทำให้ฝ่ายสัมพันธมิตรโดยเฉพาะอย่างยิ่งนายลอร์ด เมลิกอฟ ไม่ไว้วางใจในท่าทีของรัฐบาลไทย อันที่จริงนับว่าเป็นความรอบคอบของรัฐบาลไทยที่จะตัดสินใจกระทำกรใด ๆ อย่างระมัดระวัง โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของประชาชนเป็นสำคัญ ดูเหมือนว่ามีเพียงรัฐบาลอังกฤษเท่านั้นที่ตระหนักถึงสถานการณ์อันน่าลำบากใจของรัฐบาลไทยที่จะตัดสัมพันธ์กับรัฐบาลเยอรมันโดยมิได้คำนึงถึงผลได้ผลเสียภายหลังที่สงครามยุติลง อย่างไรก็ตาม นายเคอริง มีความเห็นว่าการที่รัฐบาลไทยได้ดำเนิน

¹ ฉลอง สุนทรวาณิชย์, เรื่องเดิม, หน้า 233

² หจข., ร.6 ต.15.4/3, King Vajiravudh to Prince Charoon, March 14, 1917.

การบางอย่าง เช่น การถอนเงินจากธนาคาร เบอร์ดินไปฝากที่ธนาคารสหรัฐอเมริกาแทนนั้น แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลไทยมีแนวโน้มที่จะตัดความสัมพันธ์กับรัฐบาลเยอรมันในไม่ช้า¹ ส่วน รัฐบาลฝรั่งเศสได้มีคำสั่งให้อัครราชทูตฝรั่งเศสประจำประเทศไทยหยุดทำที่ของรัฐบาลไทย ว่าพร้อมที่จะประกาศสงครามกับฝ่ายมหาอำนาจกลางหรือไม่ ปฏิกริยาของรัฐบาลฝรั่งเศส ได้มีส่วนกระตุ้นให้รัฐบาลอังกฤษหันมาสนใจรัฐบาลไทยมากขึ้นกว่าเดิม โดยที่รัฐบาลอังกฤษ ได้สั่งให้นายเคอริงพยายามโน้มน้าวรัฐบาลไทยให้มีจิตใจเข้ากับฝ่ายสัมพันธมิตรมากขึ้น² แต่ นายเคอริงกลับมีความเห็นไม่สอดคล้องกับกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ เพราะนาย เคอริงมีความมั่นใจว่ารัฐบาลไทยเริ่มไม่พอใจในฐานะความเป็นกลาง แต่กระนั้นก็รัฐบาล ไทยยังไม่มีเหตุผลสมควรที่จะประกาศตัดความสัมพันธ์กับรัฐบาลเยอรมัน ด้วยเหตุนี้ นาย เคอริงจึงเห็นวาทะควรปล่อยให้เหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นไปโดยธรรมชาติ³ นายเคอริงไม่เห็น ความจำเป็นใด ๆ ที่จะตองเร่งรัดให้รัฐบาลไทยประกาศสงครามกับรัฐบาลเยอรมันเหมือน อัครราชทูตฝรั่งเศส ยิ่งไปกว่านั้น การที่รัชกาลที่ 6 ทรงมีพระราชหัตถ์สั่งให้ฝ่ายสัมพันธมิตร อย่างเต็มที่ ทำให้นายเคอริงมีความมั่นใจว่ารัฐบาลไทยกำลังรอเวลาที่เหมาะสมที่จะ ประกาศสงคราม อย่างไรก็ตาม การตัดสินใจอย่างลาชานี้ อาจจะเป็นอันตรายต่อฝ่ายสัมพันธ มิตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้ารัฐบาลเยอรมันสามารถยึดครองเกาะบางเกาะในน่านน้ำไทย

¹F.O. 371/3027, Dering to Balfour, no.20, confidential, February 8, 1917.

²F.O.371/3027, Telegram, F.O. to Dering, no.1, February 15, 1917

³F.O.371/3027, Telegram, Dering to Balfour, no.6, confidential, February 18, 1917.

เพื่อเป็นสถานที่เชื่อเพลิงได้สำเร็จ¹ อาจกล่าวได้ว่านายเคอริงเป็นตัวแทนของฝ่ายสัมพันธมิตรเพียงผู้เดียวที่ไม่เห็นความจำเป็นใด ๆ ที่จะตองเร่งรัดให้รัฐบาลไทยประกาศสงคราม

ในทางตรงกันข้าม รัฐบาลชั่วคราวของรัสเซียได้พยายามที่จะให้รัฐบาลไทยประกาศสงครามกับรัฐบาลเยอรมันให้เร็วที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยมีคำสั่งให้นายลอริส เมลิกอฟ ทาบทามรัฐบาลไทยในเรื่องนี้ ทันทีที่ได้รับคำสั่งในวันที่ 17 เมษายน นายลอริส เมลิกอฟ ได้เขาไปหาเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่าพระองค์ทรงมีพระทัยฝักใฝ่สนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรงมีความเห็นอกเห็นใจรัฐบาลรัสเซียอย่างลึกซึ้ง ดูเหมือนว่านายลอริส เมลิกอฟ ตระหนักถึงความสำคัญของเจ้าฟ้าพระองค์นี้เป็นอย่างดี จึงพยายามโน้มน้าวให้พระองค์ทรงเห็นชอบและสนับสนุนรัฐบาลไทยเขารวมกับฝ่ายสัมพันธมิตร โดยชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ที่ประเทศไทยจะได้รับจากการเขารวมกับฝ่ายสัมพันธมิตร² อีกสองวันต่อมา นายลอริส เมลิกอฟ ได้มีจดหมายกราบทูลเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถอีกครั้งหนึ่งในจดหมายฉบับดังกล่าว นายลอริส เมลิกอฟ ได้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่รัฐบาลไทยต้องรีบตัดสินใจเขารวมสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร ยิ่งไปกว่านั้น นายลอริส เมลิกอฟ ได้ชี้ให้เห็นว่าสงครามครั้งนี้มีใ้ชาวไทยต่อสู้เพื่อแก่งแย่งผลประโยชน์และหวังชัยชนะ แต่เป็นการต่อสู้เพื่อสิทธิของมนุษยชาติและเสรีภาพของชาติใหญ่น้อยทั้งหลาย เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคมที่เต็มไปด้วยผลประโยชน์และสันติภาพร่วมกัน เพราะฉะนั้นชาติที่ปลัดตัวอยู่อย่างโดดเดี่ยวจะต้องเสียใจภายหลังที่ไม่มีโอกาสเขาร่วมการสถาปนาระบบใหม่ ทั้งยังจะต้องเผชิญกับอันตรายจากมหาอำนาจกลาง ประการสำคัญที่สุดนายลอริส เมลิกอฟ ยังชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ที่รัฐบาลไทยจะได้รับจากการเขารวมสงครามครั้งนี้ คือ นอกจาก

¹F.O.371/3027, Dering to Balfour, no.26, confidential, February 18, 1917.

²หจข., ร.6 ต.15.1/1 บรรทัดลับเรื่องความคิดที่จะให้กรุงเทพฯเข้าไปในสงคราม, 25 พฤษภาคม 2460, สำเนา, บรรทัดโดยกรมพระยาเทววงษ์โรประการ

จะทำให้สถานการณ์ภายในมั่นคงเพราะได้รับความเห็นอกเห็นใจจากฝ่ายสัมพันธมิตร แล้วยังจะได้รับความสนับสนุนโครงการพัฒนาต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการด้านการศึกษาของชาติ¹

ความพยายามของนายลอริส เมลิคอฟ ที่จะโน้มน้าวพระทัยของเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถประสบความสำเร็จเป็นที่น่าพอใจ เพราะพระองค์ทรงเห็นด้วยกับนายลอริส เมลิคอฟ ที่ว่าถารัฐบาลไทยเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรแล้ว ย่อมจะเป็นเกียรติยศอย่างยิ่งและจะได้รับผลประโยชน์ในอนาคต แต่มีอุปสรรคสำคัญสำหรับการตัดสินใจของรัฐบาลไทยที่จะเข้ากับฝ่ายสัมพันธมิตรที่เห็นได้ชัดคือ ประการแรก มหาอำนาจกลางมิได้ละเมิดเอกราชและบูรณภาพของประเทศไทยโดยตรง และประการต่อมาเป็นการยากลำบากที่จะให้ประชาชนซึ่งส่วนใหญ่นิยมเยอรมนีเข้าใจถึงการตัดสินใจดำเนินนโยบายอันละเอียดอ่อนของรัฐบาลไทย² เพราะฉะนั้นถารัฐบาลไทยมีเหตุผลใด ๆ ที่จะตัดความสัมพันธ์กับรัฐบาลเยอรมันแล้ว จะต้อง มีข้อที่แจ่มชัดต่อประชาชนถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร³ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถทรงเสนอความเห็นส่วนตัวพระองค์ต่อนายลอริส เมลิคอฟ ว่าการที่อัครราชทูตฝ่ายสัมพันธมิตรจะปรึกษาคงลงกันเชิญชวนให้รัฐบาลไทยเข้าสู่สงครามอย่างเป็นทางการ

¹ PKD...II, "Document no.146:Letter from I.G. Loris-Melikov to Prince Chakrabongse about the question of Siam's joining the Entente and the recognition by Siam of the Provisional Government, Bangkok, 6(19) April, 1917", pp.278 -279

² หจข., ร.6 ต.15.2/2 เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กราบทูล รัชกาลที่ 6 หัวหิน, 29 พฤษภาคม 2460

³ PKD...II, " Document no.156...", p.290.

เพื่อที่จะให้ประชาชนชาวไทยตระหนักถึงเหตุผลและความสำคัญของการเข้าร่วมสงครามครั้งนี้ ยิ่งไปกว่านั้นเพื่อสนับสนุนเจตนาดีของฝ่ายสัมพันธมิตรที่มีต่อรัฐบาลไทย เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถทรงเห็นว่าฝ่ายสัมพันธมิตรควรที่จะพิจารณาข้อตกลงยกเลิกพิภักดิ์สู่ลัทธิการรอยชักตามความที่กำหนดไว้ในสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีที่ทำไว้กับประเทศไทย¹

สำหรับข้อเสนอเกี่ยวกับการยกเลิกพิภักดิ์แก่ลัทธิการรอยชักตามนั้น อัครราชทูตรัสเซียและอัครราชทูตฝรั่งเศส เห็นพ้องควยที่จะยกเลิกตามความต้องการของรัฐบาลไทย อาจจะเป็นเพราะว่าผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของรัฐบาลรัสเซียและรัฐบาลฝรั่งเศสในประเทศไทยไม่ได้รับความกระทบกระเทือนเท่าที่ควร

ส่วนนายเคอริง คัดค้านข้อเสนอดังกล่าวและไม่เห็นควยกับอัครราชทูตทั้งสอง เพราะผลประโยชน์ทางการค้าของรัฐบาลอังกฤษในประเทศประเทศไทยมีมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเปรียบเทียบกับผลประโยชน์ทางการค้าของรัฐบาลรัสเซียและฝรั่งเศส เพราะฉะนั้นการที่อัครราชทูตสองประเทศดังกล่าวยอมรับข้อเสนอจึงเป็นการเอาเปรียบรัฐบาลอังกฤษจนเกินไป อาจจะเป็นเพราะข้อเสนอดังกล่าว ทำให้รัฐบาลอังกฤษเห็นว่าถ้าการชักชวนให้รัฐบาลไทยเข้าสู่สงครามโดยที่รัฐบาลอังกฤษจะต้องเสียผลประโยชน์ทางการค้าอย่างมหาศาลกับการที่ปล่อยให้รัฐบาลไทยตัดสินใจตามลำพังนั้น นายเคอริงเห็นว่ารัฐบาลอังกฤษควรที่จะเลือกการประกาศสงครามของรัฐบาลไทยซึ่งดำเนินไปตามเหตุผลและความจำเป็นของรัฐบาลไทยเอง เพราะการเข้าร่วมสงครามนั้นเกี่ยวพันกับผลประโยชน์สูงสุดของชาติโคชาติหนึ่งโดยเฉพาะ²

ในระหว่างที่รัชกาลที่ 6 เสด็จตรวจราชการหัวเมืองปักษ์ใต้ขึ้น อัครราชทูตฝ่ายสัมพันธมิตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งนายลอริส เมลิกอฟ ได้พยายามที่จะเร่งให้รัฐบาลไทย

¹ หจช., ร.6 ต.15.2/2, เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กราบทูต รัชกาลที่ 6, หัวหิน, 19 พฤษภาคม 2460

² F.O.371/3027, Telegram, Dering to Balfour, no.51, April 25,

ประกาศสงครามกับรัฐบาลเยอรมัน โดยชี้ให้เห็นถึงผลประโยชน์ที่รัฐบาลไทยจะได้รับทันที คือ การยึดเรือ 9 ลำที่ทอดสมออยู่ในน่านน้ำไทยและจำหน่ายให้กับฝ่ายสัมพันธมิตร ส่วน อัครราชทูตฝรั่งเศสก็มีไคล่ความพยายามเช่นกัน ทั้งอัครราชทูตรัสเซียและอัครราชทูตฝรั่งเศสได้เร่งดำเนินการที่จะให้รัฐบาลไทยตัดสินใจ จนทำให้รัฐบาลอังกฤษไม่มั่นใจว่า รัฐบาลไทยจะประกาศสงครามกับรัฐบาลเยอรมันจริงหรือไม่¹ ในเรื่องนี้ นายเคอริงได้ รายงานไปยังกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษว่า ในระหว่างที่รัชกาลที่ 6 เสด็จตรวจ ราชการหัวเมืองปักษ์ใต้ นั้น เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศไม่อยู่ในฐานะที่จะตัดสินใจ เกี่ยวกับปัญหาที่สำคัญสุดยกคือ แต่ นายเคอริงได้ย้ำว่า ในระยะนี้ รัฐบาลไทยไม่พอใจฐานะ ความเป็นกลางของตนเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ยิ่งไปกว่านั้น รัชกาลที่ 6 ไม่ทรงโปรดเยอรมนี เลย เพราะฉะนั้นเป็นที่เชื่อได้ว่า รัฐบาลไทยคงจะประกาศสงครามกับรัฐบาลเยอรมัน²

รายงานของนายเคอริงที่มิถึงกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ³ เกี่ยวกับท่าทีของ รัฐบาลไทย โดยเฉพาะท่าทีของรัชกาลที่ 6 ทำให้ นายเคอริงเชื่อได้ว่า ระหว่างที่รัชกาลที่ 6 เสด็จ หัวเมืองปักษ์ใต้ นั้น พระองค์ได้มีแผนการอยู่ในพระราชหฤทัยที่จะตัดความสัมพันธ์กับรัฐบาล เยอรมัน ดังจะเห็นได้จากที่พระองค์เสด็จนิวัติจากการตรวจราชการหัวเมืองปักษ์ใต้ ได้ 3 วัน ในวันที่ 25 พฤษภาคม กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการได้ทรงเสนอ "บรรทัด ด้บเรื่องความคิดที่จะให้กรุงเทพฯ เข้าในสงคราม" ซึ่งเป็นบันทึกสรุปการสนทนาระหว่าง นายเคอริง อัครราชทูตอังกฤษกับกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ กรมพระยาเทวะวงศ์ วโรปการกับเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการกับนายลอร์ด เมลิกอฟ และระหว่างอุปทูตเยอรมันและอุปทูตออสเตรเลีย-ฮังการีกับกรมพระยาเทวะวงศ์

¹ F.O. 371/3027, Telegram, F.O. to Dering, no.53, May 15, 1917

² F.O. 371/3027, Paraphrase of Dering's Telegram to Balfour, no.16, May 16, 1917

³ Ibid.

วโรประการ ในระหว่างวันที่ 17 เมษายน ถึง 15 พฤษภาคม ค.ศ.1917¹ อาจกล่าวได้ว่าบันทึกฉบับดังกล่าวคงจะเป็นผลมาจากพระราชกระแสรับสั่งของรัชกาลที่ 6 ที่ทรงต้องการทราบความคิดเห็นของอัครราชทูตฝ่ายสัมพันธมิตรมากกว่าที่จะเป็นการเสนอขอราชการทั่ว ๆ ไปของเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ เพราะมีเหตุผลที่สนับสนุนข้อความข้างต้นคือ ในวันที่ 28 พฤษภาคม รัชกาลที่ 6 ได้ทรงเรียกประชุมเสนาบดีสภาเป็นการพิเศษ เพื่อเสนอ "พระราชธิบายเรื่องการรักษาความเป็นกลางแห่งกรุงสยามในงานมหาสงครามในยุโรป" และเพื่อฟังความเห็นของบรรดาเสนาบดีเพื่อประกอบการพิจารณานโยบายของรัฐบาลไทยในการเข้าร่วมสงคราม

ในพระราชธิบายรัชกาลที่ 6 ได้ทรงชี้ให้เห็นถึงสถานการณ์ของสงครามในยุโรปที่ได้เปลี่ยนไปในระยะหลัง ซึ่งทำให้ความเป็นกลางของไทยไม่อยู่ในสภาพที่น่าพอใจอีกต่อไป เพราะการยืนยันในความเป็นกลางของไทยโดยไม่พิจารณาถึงสถานการณ์โดยรวมนั้น จะทำให้รัฐบาลไทยตกอยู่ในฐานะลำบาก เพราะนอกจากจะไม่ได้รับผลประโยชน์อันใดแล้ว รัฐบาลไทยอาจจะเสียผลประโยชน์ที่พึงได้รับอีกด้วย ผลประโยชน์เฉพาะหน้าซึ่งรัชกาลที่ 6 ทรงคาดว่าจะเป็นได้ภายหลังจากสงครามยุติลงมี 2 ประการ คือ

ประการแรก คือ การแก้กีดกันการค้าที่ผูกขาดกับบรรดาประเทศฝ่ายสัมพันธมิตร

¹บันทึกฉบับวันที่ 7 เมษายน ซึ่งคงจะผิดพลาด เพราะใน PKD...II, Document, no.145, เป็นจดหมายของเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถถึงนายลอริส เมลิคอฟ ได้ทรงอ้างถึงการสนทนาระหว่างนายลอริส เมลิคอฟ กับกรมพระยาเทววงษ์วโรประการ และอัครราชทูตอังกฤษกับกรมพระยาเทววงษ์วโรประการ ในวันที่ 17 เมษายน, PKD...II, "Document no. 145:Letter from Prince Chakrapongse to I.G. Loris-Melikov about the negotiations concerning Siam's participation in the war against Germany, 6(19) April, 1917", p.278.

ประการที่สอง คือ การยกเลิกสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างประเทศไทยกับประเทศเยอรมนี ซึ่งจะยังผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการศาลให้กับประเทศไทย

อย่างไรก็ตาม ในขั้นแรกนี้รัฐบาลไทยไม่มีเหตุผลสมควรที่จะประกาศตัดความสัมพันธ์กับรัฐบาลเยอรมันและเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างมีเกียรติ รัฐบาลไทยจึงได้มีมาตรการบางอย่าง เช่น การระบายนาวเยอรมันออกจากราชการ เพื่อเตรียมรับสถานการณ์และท่าทีของฝ่ายสัมพันธมิตรภายหลังสงครามยุติลง¹ พระราชาธิบายได้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับบรรดาเสนาบดีทั้งหลายพอสมควร เพราะส่วนใหญ่ต่างเห็นพ้องต้องกันว่ารัฐบาลไทยควรเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างมีเกียรติ ซึ่งสรุปได้ว่าเสนาบดีส่วนใหญ่ต้องการให้ฝ่ายสัมพันธมิตรทาบตามและเจริญจนอย่างเป็นทางการ² อาจกล่าวได้ว่าความดีของการประชุมเสนาบดีครั้งนี้เป็นแนวทางสำหรับรัฐบาลไทยที่จะตัดสินใจประกาศสงครามกับรัฐบาลเยอรมัน

ในด้านที่เกี่ยวกับการระบายนาวเยอรมันออกจากราชการนั้น จะพบว่ารัฐบาลไทยประสบอุปสรรคตามสมควร ทั้งนี้เนื่องจากกระทรวงต่าง ๆ ที่มีชาวเยอรมันรับราชการอยู่นั้นมิได้คิดตระเตรียมหาบุคคลสำรองเพื่อจะรับหน้าที่ต่อจากชาวเยอรมันเหล่านั้น เช่น กระทรวงคมนาคมมีชาวเยอรมันรับราชการอยู่ในตำแหน่งสำคัญ ๆ เป็นจำนวนมากในกรมรถไฟ เพราะฉะนั้นการระบายนาวเยอรมันอย่างปัจจุบันทันด่วน อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อกิจการรถไฟได้ นอกจากกรมรถไฟแล้ว การเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลในแบงก์สยามกับมาจลก็ประสบอุปสรรคเช่นกัน³

หลังจากการประชุมเสนาบดีสภาในวันที่ 28 พฤษภาคม แล้วอีกสองวันต่อมา รัชกาลที่ 6 ใ้รับลายพระหัตถ์จากเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถซึ่งลายพระหัตถ์ฉบับดังกล่าวนี้

¹ หจข., ร.6 ต.15.1/1, พระราชาธิบายเรื่องการรักษาความเป็นกลางในงานมหาสงคราม ณ ยุโรป

² หจข., ร.6 ต.15.1/1, รายงานเสนาบดีสภา ที่ 1/60, 28 พฤษภาคม 2460

³ หจข., ร.6 ต.15.1/1, เรื่องเดียวกัน

อาจกล่าวได้ว่ามีอิทธิพลต่อการตัดสินใจพระราชหัตถ์ของรัชกาลที่ 6 ในการประกาศสงครามกับมหาอำนาจกลางมากที่สุด ในลายพระหัตถ์ดังกล่าว เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถทรงเห็นพ้องต้องกันกับรัชกาลที่ 6 ที่จะตัดสินใจตัดความสัมพันธ์กับมหาอำนาจกลาง นอกจากนี้พระองค์ยังได้กราบทูลเสนอแนะเกี่ยวกับมาตรการต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางที่จะประกาศสงครามกับรัฐบาลเยอรมัน โดยทรงเน้นว่ารัฐบาลไทยต้องไม่มุ่งหวังที่จะรอให้ฝ่ายสัมพันธมิตรเชิญชวนพร้อม ๆ กันหรือเจาะจงที่จะเรียกร้องสิ่งตอบแทนใด ๆ เป็นพิเศษจากฝ่ายสัมพันธมิตร ประการที่สำคัญคือ ผลประโยชน์ทางการค้าของรัฐบาลไทยภายหลังจากสงครามยุติลงเป็นปัจจัยสำคัญที่รัฐบาลไทยควรคำนึงถึง เป็นพิเศษและต้องเขารวมสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร¹

หลังจากที่รัชกาลที่ 6 ได้ทรงรับลายพระหัตถ์จากเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถแล้ว วันที่ 1 มิถุนายน พระองค์ได้ทรงเรียกประชุมเสนาบดีสภาอีกครั้งหนึ่ง เพื่อแถลงพระบรมราโชบายแก่ข้าราชบริพารในการระบายนชาติเยอรมันออกจากราชการ จากพระราชดำรัสในที่ประชุมจะพบว่าพระองค์ทรงเห็นพ้องต้องกันกับเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถอย่างยิ่ง

ข้าพเจ้าได้ชี้แจงตั้งแต่คราวก่อนแล้วว่าข้าพเจ้าเห็นเป็นการจำเป็นที่จะต้องริบจัดการระบายนคนเยอรมันออกเสียจากราชการ ข้าพเจ้าได้ไตร่ตรองถึงเรื่องนี้ถี่ถ้วน ทั้งประกอบกับความเห็นชอบของสมเด็จพะเจ้านองยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงพิศณุโลกประชานารถซึ่งได้ส่งมายังข้าพเจ้าอันเป็นความเห็นตรงกับราโชบายของข้าพเจ้าเอง ข้าพเจ้าจึงเป็นอันตกลงใจแน่นอนแล้วว่าควรจะดำเนินรัฐประศาสน์นโยบายอย่างไรต่อไป...²

ในการประชุมเสนาบดีสภาครั้งนี้ รัฐบาลไทยได้ตัดสินใจที่จะระบายนชาติเยอรมันออกจากราชการอย่างเด็ดขาดครั้งนี้คือ ในกระทรวงคมนาคมให้เสนาบดีกระทรวงคมนาคม

¹ หจข., ร.6 ต.15.2/2, เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กราบทูล รัชกาลที่ 6, หัวหิน, 29 พฤษภาคม 2460

² หจข., ร.6 ต.15.2/2, พระบรมราโชบายเรื่องระบายนคนชาติเยอรมันออกจากราชการ, 1 มิถุนายน 2460

ระบายนชาวเยอรมันออกจากกระทรวงคมนาคมทั้งหมด ซึ่งมีชาวเยอรมันรับราชการในกรมไปรษณีย์โทรเลข กรมทางหลวง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรมรถไฟสายเหนือมีชาวเยอรมันรับราชการอยู่ในขณะนั้นถึง 20 คน ส่วนกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เสนาบดีกระทรวงทองจัตการ เปลี่ยนคนเยอรมันในแบงก์สยามกัมมาจลโดยทันทีและต้องระบายนชาวเยอรมันออกจากกระทรวงพระคลังมหาสมบัติทั้งหมด นอกจากสองกระทรวงดังกล่าวนี้ กระทรวงอื่นใดที่มีชาวเยอรมันรับราชการอยู่ เสนาบดีกระทรวงนั้นจะต้องปฏิบัติเช่นเดียวกันอย่างเคร่งครัด¹ ขั้นตอนต่อไปสำหรับการดำเนินการเพื่อประกาศสงครามก็คือ กระทรวงการต่างประเทศจะยื่นหนังสือ (Note Verbal) ต่อฝ่ายสัมพันธมิตรซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

รัฐบาลสยามได้สังเกตเห็นวิถีทำสงครามของฝ่ายสัมพันธมิตรกลางมานานแล้ว บัดนี้เห็นชัดว่าประเทศนั้นกระทำสงครามด้วยวิธีปราศจากเมตตาตอมนุษยชาติ ทั้งละเมิดรัฐธรรมนูญระหว่างประเทศ... รัฐบาลสยามไม่อาจนิ่งดูตาอยู่ได้แต่มีความประสงค์ที่จะหนุนความมั่นคงแห่งธรรมะระหว่างประเทศและไขกำลังของตนทำสงครามกับประเทศสัมพันธมิตรกลางก็ไม่มีหนทาง... จึงตกลงที่จะให้ความเดือดร้อนทางใจ...²

ขั้นสุดท้ายเมื่อระบายนชาวเยอรมันออกจากราชการหมดแล้ว รัฐบาลไทยจะประกาศอย่างเป็นทางการถึงสาเหตุของการระบายนชาวเยอรมันซึ่งเท่ากับเป็นการแสดงตนเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างเปิดเผยและถาวร รัฐบาลเยอรมันมีท่าทีคุกคามหรือละเมิดสิทธิอันชอบธรรมของรัฐบาลไทยแล้ว จะเป็นโอกาสที่รัฐบาลไทยจะถือโอกาสนั้นประกาศตัดความสัมพันธ์กับมหาอำนาจกลางทันที

¹ หจข., ร.6 ต.15.2/2, รายงานเสนาบดีสภา ที่ 2/60, 1 มิถุนายน 2460

² หจข., ร.6 ต.15.2/2, เรื่องเดียวกัน

เกี่ยวกับกระบวนการที่จะยึดทรัพย์สินนั้น รัฐบาลไทยได้มีแผนการที่รัดกุมและแน่นอน รัชกาลที่ 6 ทรงมอบหน้าที่ดังต่อไปนี้คือ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารอดและเจ้าพระยา ยมราชเป็นผู้ควบคุมชนชาติศัตรู และกระทรวงทหารเรือมีหน้าที่ยึดเรือของเยอรมันและ ออสเตเรียซึ่งอยู่ในน่านน้ำไทย และจัดการกับเชลยที่อยู่บนเรือเช่นเดียวกับผู้ที่อยู่บนบก นอกจากนี้รัฐบาลไทยได้จัดส่งเจ้าหน้าที่ไปรักษาและคุ้มครองสถานทูตเยอรมันและสถานทูต ออสเตเรีย-ฮังการี¹

ในปลายเดือนมิถุนายน นายเคอริงได้มีโอกาสเข้าเฝ้ารัชกาลที่ 6 ในการเข้าเฝ้า ครั้งนี้รัชกาลที่ 6 ได้ทรงเปิดเผยถึงพระราชโองมัย ที่ได้ทรงดำเนินไปแล้วในจุดสำคัญ ๆ เช่นการระบายนาวเยอรมันออกจากกรมรถไฟอย่างรีบด่วนเพื่อป้องกันการก่อวินาศกรรม ทางรถไฟสายสำคัญ ๆ อย่างไรก็ตาม นายเคอริงได้กราบทูลเกี่ยวกับความกังวลใจของรัฐบาล อังกฤษในเรื่องการยึดเรือเยอรมัน เพราะการที่รัชกาลที่ 6 ประกาศสงครามล่าช้าเพียงไร โอกาสที่จะยึดเรือดังกล่าวในสภาพที่สมบูรณ์นั้นยังคงน้อยลงไป และในโอกาสนั้นนายเคอริง ได้กราบทูลความต้องการของรัฐบาลอังกฤษที่ต้องการซื้อเรือที่รัฐบาลไทยยึดได้และอยู่ในสภาพ สมบูรณ์เป็นจำนวนถึงสามในสี่ของจำนวนเรือทั้งหมด ซึ่งเงินจำนวนหนึ่งจากการจำหน่ายเรือ นี้จะสามารถทดแทนเงินที่ฝากไว้ในธนาคาร เบอร์ลินและถูกรัฐบาลเยอรมันยึดไว้ ดูเหมือน ว่ารัชกาลที่ 6 ทรงพอพระราชหฤทัยต่อขอมติสนอของนายเคอริงเป็นอย่างมาก โดยทรงรับรอง ว่ากระทรวงทหารเรือจะใช้ความระมัดระวังเป็นพิเศษในการยึดเรือดังกล่าว²

การเตรียมเพื่อประกาศสงครามของรัฐบาลไทย หาได้รอดพ้นจากความสังเกต ของรัฐบาลเยอรมันไม่ ก่อนเดือนกรกฎาคม อัครราชทูตเยอรมันได้มีโอกาสเข้าเฝ้ากรม

¹ หจท., ร.6 ท.15.2/2, รายงานเสนาบดีสภา ที่ 4/60, 11 มิถุนายน 2460

² F.O.371/3027, Dering to Balfour, no99, July 2 1917

พระยาเทววงษ์โรประการถึง 3 ครั้ง และได้รับการยืนยันในนโยบายความเป็นกลางเช่นเดิม¹ ค่ายืนยันดังกล่าวมิได้ทำให้รัฐบาลเยอรมันมั่นใจแต่อย่างใด ดังนั้น กระทรวงการต่างประเทศเยอรมันจึงได้สอบถามไปยังหมอมเจ้าไทรทศประพันธ์อย่างตรงไปตรงมาถึงการที่รัฐบาลไทยประกาศสงครามกับรัฐบาลเยอรมัน ซึ่งได้รับการปฏิเสธจากหมอมเจ้าไทรทศประพันธ์อีกเช่นกัน²

รัฐบาลไทยได้ปรึกษากับนายเคอริงถึงกำหนดวันที่จะประกาศสงครามกับรัฐบาลเยอรมันและได้มีความเห็นตรงกันว่าควรจะส่งคำประกาศสงครามไปยังรัฐบาลเยอรมันในวันที่ 21 กรกฎาคม และในวันที่ 22 กรกฎาคม รัฐบาลไทยจะได้ประกาศสงครามทันทีในเวลาเดียวกันรัฐบาลไทยได้มีคำสั่งให้อัครราชทูตไทยประจำกรุงเบอร์ลินอพยพไปยังประเทศเดนมาร์ก³

เมื่อรัฐบาลไทยกำหนดขั้นตอนที่จะประกาศสงครามกับรัฐบาลเยอรมันได้ลุล่วงไปด้วยดี ในวันที่ 22 กรกฎาคม ค.ศ. 1917 รัฐบาลไทยได้ประกาศสงครามกับมหาอำนาจกลางโดยที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายรัฐบาลไทยได้เชิญคำประกาศสงครามไปยื่นต่ออุปทูตเยอรมันและอุปทูตออสเตรียตามลำดับ ซึ่งได้รับการต้อนรับอย่างดีจากอุปทูตทั้งสอง⁴ วันประกาศสงครามทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างประเทศเยอรมนีกับประเทศไทยสิ้นสุดลง

¹ กลาวส์ เวงค์, เรื่องเดิม, หน้า 22

² หจข, ร.6 ต.15.2/2, ที่ 37/1647 พระองค์เจ้าจรัญศัคดี กฤดากร ทูลกรมพระยาเทววงษ์โรประการ, 22 มิถุนายน 2460

³ F.O.371/3028, Dering to Balfour, no.102, July 11, 1917.

⁴ หจข, ร.6 ต.15.2/2, อำมาตย์เอกพระยาบริรักษ์จตุรงค์ กราบทูลกรมพระยาเทววงษ์โรประการ, 22 กรกฎาคม 2460

มีชาวเยอรมันและชาวออสเตรเลียในประเทศไทยจำนวน 271 คนและถูกจับเป็นเชลยศึกและต่อมาได้ถูกส่งไปยังประเทศอินเดียตามคำสั่งของนายเคอร์ริง¹ ในขณะเดียวกันกระทรวงทหารเรือได้ยึดเรือเยอรมันในวันเดียวกันนั้นเอง ในการยึดเรือเยอรมันนี้ เสนาบดีกระทรวงทหารเรือได้มีคำสั่งให้ทหารเรือยึดเรือและปฏิบัติต่อซากก็กตามแบบของอารยประเทศและต้องประพาศคนในสุขภาพ เพราะเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์พิณพิททรมีความเห็นที่ "ถ้าขึ้นไปทำป่าเถื่อนกับชาติที่เราไม่นับว่าป่าเถื่อนเขาแล้ว เราจะกลายเป็นป่าเถื่อนไปด้วยหรือจะยังป่าเถื่อนกว่าเขาไปอีก จะเป็นการเสียชื่อเสียงของชาติบ้านเมืองมาก"² กระทรวงทหารเรือสามารถยึดเรือโดยปราศจากการต่อสู้ได้ดังนี้คือ เรือกลไฟขนาดใหญ่จำนวน 9 ลำ เรือกลไฟขนาดเล็ก 7 ลำ เรือดำเลี้ยง 9 ลำ รวมทั้งสิ้น 25 ลำ มีน้ำหนักทั้งสิ้น 272,808 ตัน³ เรือทุกลำอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ ยกเว้น 3 ลำที่ได้มีการถอดเครื่องจักร รัชกาลที่ 6 ทรงพอพระราชหฤทัยอย่างยิ่งที่ทุกหน่วยงานของไทย โดยเฉพาะกระทรวงทหารเรือซึ่งเสนาบดีกระทรวงทหารเรือถูกเพ่งเล็งเป็นพิเศษสามารถ

¹ หจข., ร.6 ต.15.2/13, เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ ถึง พระยาบุรีนวราชนู,
ไม่มีที่

² พลโทพระยาสิทธิราชเคโซไชย, รวมเรื่องกรุงสยามประกาศสงครามต่อประเทศเยอรมันและออสเตรเลีย-ฮังการี ภาค 1, (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2460)
หน้า 188

³ หจข., ร.6 ต.15.2/2 เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กราบทูล รัชกาลที่ 6,
4 สิงหาคม 2460 และ กบส. กต. 35/1, เจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์ ทูล กรมพระยา
เทวาวงษ์โรประการ, 22 กรกฎาคม 2460

ปฏิบัติงานใดก็เกินคาดหมาย¹

ทันทีที่รัฐบาลไทยประกาศสงครามกับรัฐบาลเยอรมัน รัฐบาลเยอรมันได้มีปฏิกริยาโต้ตอบ โดยการจับนักเรียนไทยในประเทศเยอรมนี² เป็นเชลยเช่นเดียวกัน แต่ไม่ได้กระทำการทารุณแต่อย่างใด เพียงแต่กักบริเวณเท่านั้น³

การประกาศสงครามของรัฐบาลไทยครั้งนี้ รัฐบาลเยอรมันเห็นว่ามิได้เกิดจากการตัดสินใจของรัฐบาลไทยด้วยเจตนารายแต่อย่างใด หากแต่ถูกผลักดันจากฝ่ายสัมพันธมิตร เช่น รัฐบาลอังกฤษและรัฐบาลฝรั่งเศส⁴ นอกจากนี้หนังสือพิมพ์เยอรมันส่วนใหญ่ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับการประกาศสงครามของรัฐบาลไทยว่าถูกผลักดันจากฝ่ายสัมพันธมิตร เพราะรัฐบาลไทยไม่มีเหตุผลพอที่จะอ้างว่าถูกคุกคามจากการทำสงครามด้วยเรือดำน้ำ

¹ หจข., ร.6 ต.15.2/2, รายงานเสนาบดีสภา ที่ 6/60, 23 กรกฎาคม 2460 และ ต.15.2/2, ที่ 5/213 รัชกาลที่ 6 ถึง เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์, 8 สิงหาคม 2460

² นักเรียนไทยในประเทศเยอรมันที่ถูกจับเป็นเชลยมี 1. นายเคิม บุณนาก 2. ม.ด.ไพจิตร สุทัศน์ ณ กรุงเทพฯ 3. ม.ด.เคซ สนิทวงศ์ (ปัจจุบันคือประธานองคมนตรีและได้ถึงแก่อสัญกรรมเมื่อวันที่ 8 กันยายน 2518) 4. ม.ด.อุดม สนิทวงศ์ 5. นายกระจาง บุณนาก 6. นายประจวบ บุณนาก 7. นายคว สุทัศน์ 8. นายเจริญ บุณนาก 9. นายคว พลาอนุกรม 10. นายปณ

3. กบส. กต., 4/4, ที่ 50/2460, หม่อมเจ้าไตรทศประพันธ์ ทูล กรมพระยาเทววงษ์โรประการ, 15 กุมภาพันธ์ 2460

⁴ หจข., ร.6 ต.15.1/6, คำสั่งของชาร์ลเซลเลอร์เยอรมันว่าด้วยสยามประกาศสงคราม, 15 กุมภาพันธ์ 2460

อย่างไม่จำกัดขอบเขตของเยอรมนี เพราะประเทศไทยอยู่ห่างจากสมรภูมิต่างมาก หนังสือพิมพ์ ดี เวอ เชอซุง มีความเห็นวาทรัฐบาลไทยควรจะถูกเรียกว่า "ผู้ซึ่งถูกลากเข้าสูสงคราม"¹ อันที่จริงความเห็นของฝ่ายเยอรมนีส่วนหนึ่งถูกต้องในกรณีที่เห็นวาทรัฐบาลไทยถูกผลักดันจากฝ่ายสัมพันธมิตรให้ประกาศสงครามกับรัฐบาลเยอรมันและเป็นการมองรัฐบาลไทยในคดี

ผลที่รัฐบาลไทยได้รับจากการประกาศสงครามกับรัฐบาลเยอรมัน

สงครามโลกครั้งที่หนึ่งได้สิ้นสุดลงเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน ค.ศ. 1918 โดยที่มหาอำนาจกลางเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ ดังนั้น ฝ่ายสัมพันธมิตรจึงได้จัดให้มีการประชุมเพื่อลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพและเพื่อก่อตั้งสันนิบาตชาติ (League of Nations) รัฐบาลไทยในฐานะฝ่ายสัมพันธมิตรจึงได้รับชัยชนะด้วย และได้รับเกียรติในฐานะประเทศชนะสงครามจากฝ่ายสัมพันธมิตรให้ส่งผู้แทนเข้าร่วมประชุมในครั้งนี้ รัชกาลที่ 6 จึงได้ทรงแต่งตั้งพระองค์เจ้าจรัญศักร์ กฤดากร พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ และพระยาพิพัฒน์โกษาให้เป็นผู้แทนรัฐบาลไทยเข้าร่วมประชุมและลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพกับประเทศมหาอำนาจ²

เป็นที่ทราบกันดีว่า สนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการค้าระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลเยอรมันใน ค.ศ. 1862 นั้น รัฐบาลเยอรมันได้รับเอกสิทธิ์และผลประโยชน์ที่ไคร้ระบุไว้ในสนธิสัญญาเช่นเกี่ยวกับนานาประเทศที่เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีถึงสองประการคือ ประการแรก อำนาจทางการศาล ประการที่สอง คือเกี่ยวกับพิกัตอัตราภาษีศุลกากรซึ่งกำหนดไว้เพียงร้อยละสาม ในเวลาต่อมารัฐบาลไทยได้เจรจากับรัฐบาลเยอรมัน

¹ หจท., ร.6 ต.15/12, Die Versoehung 4th August 1917, บางูรี
หนังสือเยอรมัน ซึ่งพระยาพิพัฒน์แปล 11 ฉบับ

² จมื่นอมรรตฤดารักษ์, เรื่องเดิม, หน้า 133

เพื่อขอแก้ไขสนธิสัญญาดังกล่าวให้เสมอภาคและรัดกุมยิ่งขึ้น¹ แต่ยังไม่ทันจะตกลงกันได้ การเจรจาดังกล่าวต้องยุติลงไปโดยปริยายเนื่องจากสงครามโลกโค่นบัลลังก์ ดังนั้น เมื่อสงครามโลกครั้งที่หนึ่งโดยุติลงพร้อมกับความปราชัยของรัฐบาลเยอรมัน จึงเป็นโอกาสดีของรัฐบาลไทยที่ไครวมลงนามกับฝ่ายสัมพันธมิตรในสนธิสัญญาแวร์ซายส์ ซึ่งได้ทำกับเยอรมัน เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน ค.ศ. 1919 ซึ่งมีผลทำให้พ้นจากพันธกรณีที่เคยระบุไว้ในสนธิสัญญา ระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลเยอรมันตามที่ไครระบุไว้ในสนธิสัญญาแวร์ซายส์ภาค 4 หมวด 3 มาตราที่ 135 ดังนี้

รัฐบาลเยอรมันรับว่าสนธิสัญญา อนุสัญญาและขอตกลงต่าง ๆ ระหว่างเยอรมนีกับสยามตลอดจนสิทธิและเอกสิทธิ์ต่างๆ ตามสัญญา หรือตามความตกลง เหล่านั้นรวมทั้งสิทธิไม่ว่าจะอยู่ในอาณาจักศาลไทย ควยนั้นเป็นอันสิ้นสุดลงในวันที่ 22 กรกฎาคม ค.ศ. 1917...²

ผลของสนธิสัญญาแวร์ซายส์มาตรา 135 นี้ ทำให้การเจรจาเพื่อแก้ไขสนธิสัญญา ทางพระราชไมตรีระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลเยอรมันซึ่งได้ค้างค่างมาตั้งแต่ต้น ค.ศ. 1914 สิ้นสุดลง และรัฐบาลไทยเป็นฝ่ายได้รับผลประโยชน์สูงสุดในทางด้านการศาลและทางด้านการธุรกิจ โดยที่รัฐบาลไทยไม่ต้องเสียเวลายืดเยื้อเพื่อขอเจรจาแก้ไขสนธิสัญญากับรัฐบาลเยอรมันเหมือนกับประเทศอื่น ๆ ภายหลังกสนธิสัญญาสันติภาพ และอาจกล่าวได้ว่า การที่รัฐบาลไทยสามารถยกเลิกสนธิสัญญาต่าง ๆ กับรัฐบาลเยอรมันได้นั้น ได้กลายเป็นปัจจัยที่เร่งเร้าให้รัฐบาลไทยมีความมานะพยายามในการที่จะแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาคกับบรรดาประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรจนบรรลุเป้าหมายอย่างสมบูรณ์ในปลายรัชสมัยของรัชกาลที่ 6³

¹ คุมพ์ที่ 5

² Luang Nathabanja, Extra-Territoriality in Siam, (Bangkok: Bangkok Daily Mail, 1924), p.296

³ คุทรงศรี อัจจุรณ, เรื่องเดิม, หน้า 269 - 270

นอกจากการยกเลิกสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการค้าระหว่างไทยกับเยอรมนี ซึ่งถือว่าเป็นผลประโยชน์โดยตรงที่รัฐบาลไทยได้รับจากการเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรประกาศสงครามกับรัฐบาลเยอรมันแล้ว ผลพลอยได้อีกประการหนึ่งคือ การยึดเรือของเยอรมนีเป็นราชพัสดุ ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของบริษัทพาณิชย์นาวี (Mercantile Navy)

ก่อนหน้านั้นบริษัทนอร์คอยซ์ ลอยด์ ได้ควบคุมกิจการเดินเรือส่วนใหญ่ในประเทศไทย เมื่อรัฐบาลไทยประกาศสงครามกับรัฐบาลเยอรมัน บริษัทนอร์คอยซ์ ลอยด์ จึงต้องหยุดกิจการไปโดยปริยายและเรือจำนวนหนึ่งของเยอรมนีซึ่งจอดทอดสมออยู่ในแม่น้ำเจ้าพระยาถูกยึดเป็นราชพัสดุ นับว่าเป็นโอกาสดีของรัฐบาลไทยที่ได้เรือขนาดใหญ่จำนวนถึง 9 ลำไว้ในครอบครองโดยชอบธรรม การยึดเรือดังกล่าวเป็นหน้าที่ของกระทรวงทหารเรือ ดังนั้น เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงทหารเรือทรงมีความเห็นว่าเป็นเรือที่ยึดมาได้นั้นเกินความต้องการของกองทัพเรือ จึงสมควรที่จะนำไปใช้ประโยชน์ด้านอื่นซึ่งคาดว่าจะได้ประโยชน์มากกว่า¹ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตจึงได้ทรงเสนอความคิดเห็นต่อรัชกาลที่ 6 ว่าควรจะฉวยโอกาสในขณะที่นอร์คอยซ์ ลอยด์ ได้เลิกกิจการและบริษัทต่างประเทศอื่น ๆ ยังไม่มีโอกาสที่จะเข้ามาจัดกิจการเดินเรือเพราะขาดเรือขนาดใหญ่ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญ เพราะฉะนั้นรัฐบาลไทยควรจะนำเรือเหล่านั้นมาจัดเป็นรูปบริษัทภายใต้การควบคุมดูแลของรัฐบาลไทยในลักษณะของบริษัทกึ่งราชการและดำเนินการโดยคนไทย เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตทรงชี้แจงถึงเหตุผลและผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการตั้งบริษัทพาณิชย์สยามว่า ก่อนหน้านั้นเรือบรรทุกสินค้าส่วนใหญ่แม้ว่าจะอยู่ในไตรมณฑลไทยก็ตาม แต่เจ้าของกิจการที่แท้จริงคือชาวต่างประเทศ เพราะฉะนั้นถ้ารัฐบาลไทย

¹ กองทัพเรือ, พระประวัติและจริยาวัตรของจอมพลเรือสมเด็จเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต และเอกสารที่ไต่ทรงปฏิบัติราชการ, (ธนบุรี : โรงพิมพ์กรมอุทกศาสตร์, 2493) หน้า 56

สามารถจัดตั้งบริษัทพาณิชย์นาวีสยามเพื่อสามารถควบคุมการขนส่งสินค้าเขาออกได้แล้ว
สินค้าของประเทศไทยจะออกสู่ตลาดโลกได้มากกว่าที่เคยเป็นมา เพราะไม่อาจสู้ราคาคา
ระวางสินค้า ยิ่งไปกว่านั้น การพาณิชย์นาวีมีไค่บุงแต่ทางด้านการค้าอย่างเดียว แต่ยัง
สนับสนุนด้านการทหารเรือในด้านการลำเลียงเรือเมื่อมีเหตุจำเป็นและกองทัพเรือจะรักษาความ
ปลอดภัยให้กับพาณิชย์ทันที เพราะฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่าทั้ง "ยุทธนาวีและพาณิชย์นาวีเป็น
เครื่องอาไศรย [sic] ซึ่งกันและกัน"¹

รัชกาลที่ 6 และเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถทรงเห็นชอบด้วยกับข้อเสนอของเจ้าฟ้า
กรมหลวงนครสวรรค์พิณิต จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เสนาบดีกระทรวงพระ
คลังมหาสมบัติเป็นผู้ดำเนินการ² ด้วยเหตุนี้บริษัทพาณิชย์นาวีสยามภายใต้พระบรมราชูปถัมภ์
ได้จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 4 เมษายน ค.ศ. 1919

อาจกล่าวได้ว่าถ้าบริษัทพาณิชย์นาวีสยามสามารถดำเนินกิจการได้ตลอดรอดฝั่งแล้ว
การค้าขายระหว่างประเทศไทยจะเจริญก้าวหน้าอย่างมาก เพราะสามารถนำสินค้าไป
สนองความต้องการของตลาดโลกได้ด้วยราคาที่พอสมควรเมื่อรวมกับค่าระวางที่เหมาะสม
แต่อย่างไรก็ดีกิจการที่บริษัทพาณิชย์นาวีสยามขาดบุคคลที่มีประสบการณ์และความชำนาญในการ
เดินเรือพาณิชย์ทำให้กิจการของบริษัทได้กำไรในเพียงปีแรกของการดำเนินกิจการ เท่านั้น
และขาดทุนมาโดยลำดับ จนในที่สุดต้องเลิกกิจการใน ค.ศ. 1925³ ถึงแม้ว่าบริษัท
พาณิชย์นาวีสยามดำเนินกิจการมาในระยะเวลานับสิบและไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้ก็ตาม

¹ กองทัพเรือ, เรื่องเดิม, หน้า 58

² กองทัพเรือ, เรื่องเดิม, หน้า 60

³ หจข., ร.6 รล.20/22, บัญชีงบดุลแสดงฐานะการเงินของบริษัทพาณิชย์นาวี
สยาม, บริษัทพาณิชย์นาวีสยามกราบทูลกรมพระจันทบุรีนฤนาถ, ปี พ.ศ. 2461 - 2468

แต่อย่างน้อยที่สุดก็ทำให้รัฐบาลไทยได้มีประสบการณ์ในการจัดการเกี่ยวกับการเดินเรือพาณิชย์ ซึ่งเท่ากับเป็นการฝึกคนไทยให้มีความชำนาญในด้านนี้ไปในตัว

ความตกลงทางเศรษฐกิจเฉพาะกาลระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลเยอรมัน ค.ศ. 1924

นับตั้งแต่รัฐบาลไทยได้ประกาศสงครามกับรัฐบาลเยอรมัน ทรัพย์สินของชาวเยอรมันในประเทศไทยถูกยึดและควบคุมดูแลโดยเจ้าหน้าที่ผู้พิทักษ์ทรัพย์สินชาติศัตรู เมื่อสงครามเสร็จสิ้นลงแล้วชาวเยอรมันซึ่งเป็นเจ้าของธุรกิจขนาดใหญ่ในประเทศไทย เช่น นายลิงค์ (A. Link) เจ้าของบริษัทปิกิรม ได้ขอพระบรมราชานุญาตโดยตรงและกระทรวงการต่างประเทศขอกลับเข้ามาตามพระราชบัญญัติอนุมติคนต่างด้าวที่เป็นศัตรูแต่ก่อนเพื่อเข้ามาดำเนินกิจการต่อไป อย่างไรก็ตาม การชำระหนี้สินระหว่างรัฐบาลไทยและรัฐบาลเยอรมันยังคงค้างอยู่ ดังนั้น การอนุญาตให้ชาวเยอรมันเข้าประเทศจึงไม่ก่อประโยชน์ให้แก่รัฐบาลไทยแต่อย่างใด ด้วยเหตุนี้รัฐบาลไทยจึงปฏิเสธคำขอร้องของนายลิงค์และของชาวเยอรมันอื่น ๆ¹ ในขณะที่ด้วยกันรัฐบาลเยอรมันได้สังเกตเห็นผลประโยชน์ในประเทศไทยที่รัฐบาลเยอรมันควรเข้ามามีบทบาทเพื่อฟื้นฟูอิทธิพลทางการค้าให้รุ่งเรือง เหมือนก่อนการสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ดังนั้น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้ทาบตามอัครราชทูตไทยประจำโคเปนเฮเกนเพื่อทำความตกลงเกี่ยวกับการศาลและการเศรษฐกิจอย่างเท่าเทียมกัน² ภายหลังจากการชำระหนี้สินระหว่างประเทศไทยและรัฐบาลเยอรมันได้ดำเนินไปอย่างเรียบร้อย รัฐบาล

¹ หจข., ร.6 ต.15.2/42, กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ถึง มหาเสวกเอก พระยาจักรปาณีศรีวิไลวิสุทธิ์

² F.O.371/6712, Telegram, Seymour to Curzon, no.2, Bangkok, 10 January 1912.

จึงยินดีที่จะให้มีการเจรจาระหว่างบารอน ฟอน มัลต์ชาน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการ
ต่างประเทศเยอรมันกับพระองค์เจ้าจรัญชุลลิต กฤดากร ซึ่งนำไปสู่ความตกลงทางเศรษฐกิจ
เฉพาะกาลและทั้งสองฝ่ายได้รวมลงนามที่กรุงเบอร์ลินเมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1924

ความตกลงทางเศรษฐกิจเฉพาะกาล ค.ศ. 1924 มีกำหนดสิ้นสุดลงในสองปี
ประกอบด้วยข้อตกลงทั้งหมด 7 ข้อ ส่วนใหญ่กล่าวถึงระเบียบปฏิบัติทางการค้าโดยเฉพาะ
อย่างยิ่งได้มีการตกลงขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับความเสมอภาคทางการค้าและทางเศรษฐกิจซึ่ง
ปรากฏในข้อ 2 และข้อ 6 ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

ข้อ 2 ในระหว่างอายุความตกลงนี้ พลเมืองเยอรมันตลอดจนบริษัทเยอรมันมี
สิทธิและเสรีภาพที่จะเดินทางและอาศัยหรือประกอบธุรกิจใด ๆ ก็ได้ ตลอดจนมีสิทธิในการ
เช่าซื้อที่ดินเพื่อก่อสร้างอาคารบ้านเรือนสำหรับประกอบธุรกิจหรืออาศัยก็ได้ ภายใต้หลักและ
กฎหมายเช่นเดียวกับประชาชนคนไทย

ข้อ 6 สิทธิทั่วไปและสิทธิพิเศษที่รัฐบาลไทยให้แก่พลเมืองเยอรมันและสมาคม
หรือบริษัทเยอรมันนั้น ประชาชนตลอดจนบริษัทและสมาคมไทยในเยอรมนีจักได้รับผลประโยชน์
และสิทธิดังกล่าวเหมือนกับชาติที่โปรดให้ได้ประโยชน์อย่างยิ่ง¹

ความตกลงทางเศรษฐกิจเฉพาะกาล ค.ศ. 1924 นับเป็นข้อตกลงฉบับแรกระหว่าง
รัฐบาลไทยกับรัฐบาลเยอรมันภายหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่งโดยยุติลง ได้มีผลบังคับใช้เมื่อ
วันที่ 14 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1925 ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าความตกลงดังกล่าวจะเป็นเพียงการ
ตกลงเพื่อความเสมอภาคทางด้านการค้าและด้านเศรษฐกิจก็ตาม แต่ก็ยังเป็นพื้นฐานอันสำคัญ
ที่นำไปสู่การทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีใน ค.ศ. 1937

¹ กองบรรณาธิการ กระทรวงการต่างประเทศ, เรื่องเดิม, หน้า 42 - 43

บทสรุป

ในครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 19 อิทธิพลของมหาอำนาจตะวันตกที่แผ่ขยาย และทวีความเข้มข้นตามลำดับในรัฐข้างเคียงของประเทศไทย ทำให้รัฐบาลไทยพยายามที่จะยับยั้งคืบหน้าการรุกราน เช่นรัฐข้างเคียงโดยต้อนรับมหาอำนาจตะวันตก แม้วานโยบายดังกล่าวจะทำให้รัฐบาลไทยต้องสูญเสียเอกราชทางการศาล และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจก็ตาม แต่ทำให้ประเทศไทยอยู่รอด

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของรัฐข้างเคียง ประเทศจีน ประเทศเวียดนาม และประเทศพม่ากับประเทศมหาอำนาจตะวันตก เป็นคู่ ทาทรณอย่างค้ำสำหรับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงเล็งเห็นการณ์ไกลที่จะหลีกเลี่ยงปัญหาต่าง ๆ เช่น รัฐข้างเคียง โดยการยอมทำสนธิสัญญากับนานาประเทศ ซึ่งเชื่อว่าเป็นหนทางหนึ่งที่จะทำให้ประเทศไทยรอดพ้นจากการคุกคามทางการเมืองของมหาอำนาจตะวันตก เพราะฉะนั้น ใน ค.ศ. 1855 รัฐบาลอังกฤษกับรัฐบาลไทยได้ลงนามในสนธิสัญญาบาวริง ซึ่งกลายเป็นต้นแบบของการทำสนธิสัญญากับประเทศตะวันตกอื่น ๆ ในเวลาต่อมา ความสำคัญของสนธิสัญญานี้คือ ไทยได้สูญเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างมหาศาล

ในปลาย ค.ศ. 1861 รัฐปรัสเซียซึ่งเป็นรัฐ ๆ หนึ่งในสหภาพศุลกากร (Zollverein) ได้เห็นความสำคัญของตลาดการค้าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทยว่าเป็นตลาดการค้าแห่งหนึ่งที่จะได้รับความสนใจจากรัฐปรัสเซียเช่นเดียวกัน จึงได้ส่ง เคานต์ ฟรีดริช อัลเบิร์ต ชู ยูเลนเบอร์ก เขามาเจริญทางพระราชไมตรีและการค้า และได้ประสบความสำเร็จอย่างงดงามในการลงนามในสนธิสัญญาระหว่างรัฐปรัสเซียกับประเทศไทยในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1862 โดยดำเนินการตามรูปแบบสนธิสัญญาบาวริง โดยนัยนี้ทำให้รัฐปรัสเซียได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการศาลไปโดยปริยาย

รัฐปรัสเซียได้เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีและการค้ากับประเทศไทยในขณะที่ฝรั่งเศสกำลังมีแผนการที่จะยึดเขมรซึ่งเป็นประเทศราชของไทย ทำให้คุกคามของฝรั่งเศส

ทำให้รัฐบาลไทยมีความพอใจที่ได้เปิดความสัมพันธ์กับรัฐปรัสเซีย เพราะความตั้งใจที่ซ่อนเร้นอยู่เบื้องหลังของรัฐบาลไทยคือใช้รัฐปรัสเซียคานอำนาจของฝรั่งเศส จะเห็นได้ว่าจุดมุ่งหมายของการเจริญทางพระราชไมตรีระหว่างประเทศทั้งสองสวนทางกันอย่างเห็นได้ชัดคือรัฐบาลไทยมีจุดมุ่งหมายทางการเมืองที่จะใช้รัฐปรัสเซียคานอำนาจของฝรั่งเศส ในขณะที่รัฐปรัสเซียมีจุดประสงค์ที่จะแสวงหาตลาดการค้ามากกว่าที่จะแผ่อิทธิพลทางการเมือง เพราะว่าเป็น ค.ศ. 1862 รัฐปรัสเซียเป็นรัฐที่ยังไม่มีอิทธิพลในการเมืองโลกแต่อย่างใด ใน ค.ศ. 1871 รัฐปรัสเซียได้เป็นผู้นำในการรวมรัฐเยอรมันต่าง ๆ ให้เป็นประเทศเยอรมัน ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาได้เริ่มมีบทบาททางการเมืองโลกเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ

วิกฤตการณ์เดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1893 นี้ให้เห็นว่าเยอรมนีไม่อยู่ในฐานะหรือฟังประสงค์จะช่วยรัฐบาลไทยต้านทานการคุกคามอย่างก้าวร้าวของฝรั่งเศสแต่อย่างใด ตราบใดที่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของเยอรมนีในประเทศไทยยังอยู่ในสภาพที่น่าพอใจ นอกจากนี้แล้วเยอรมนียังไม่ประสงค์ที่จะสร้างความขัดแย้งกับฝรั่งเศสในยุโรปเพียงเพื่อผลประโยชน์ของไทย อาจกล่าวได้ว่าวิกฤตการณ์ทางการเมืองระหว่างไทยกับมหาอำนาจตะวันตกกลายเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่มีการผลักดันให้มีการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยและรัดกุมเยี่ยงอารยประเทศ ตลอดจนมีอิทธิพลต่อแนวนโยบายต่างประเทศของไทยในระยะนั้นอย่างเห็นได้ชัด ในช่วงดังกล่าวนี้เองเยอรมนีได้เข้ามามีบทบาทในด้านการเมืองและการพัฒนาประเทศในประเทศไทยอย่างจริงจัง

จะเห็นได้ว่าจุดประสงค์เดิมของเยอรมนีคือการมีตลาดการค้าในประเทศไทย ในครั้งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 19 เยอรมนีได้พยายามสร้างอิทธิพลทางการค้าเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และความสำเร็จอย่างงดงามตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมาจนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ด้วยความสนับสนุนของกองทัพเรือตามแผนการเทอร์ปิตซ์ นอกจากอิทธิพลทางการค้าที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วแล้ว ความพยายามของเยอรมนีที่จะสถาปนาอิทธิพลทางการเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทย เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เยอรมนีต้องการมีฐานทัพเรือในน่านน้ำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

อาจเป็นไปได้ที่ว่า "ไทยก็เหมือนกับประชาชาติตะวันออกอื่น ๆ ที่สนับสนุนชาติที่มีอิทธิพลทางการค้า"¹ ดังนั้น จึงไม่น่าสงสัยเลยที่เยอรมนีเป็นมหาอำนาจตะวันตกประเทศหนึ่งที่ได้รับการยกย่องและความคุ้นเคยจากไทย นโยบายต่างประเทศของรัฐบาลไทยต้องการให้เยอรมนีเข้ามาคานอำนาจของอังกฤษและฝรั่งเศส ด้วยเหตุผลพื้นฐานที่ว่า ประการแรกเยอรมนีเป็นประเทศมหาอำนาจเช่นเดียวกับอังกฤษและฝรั่งเศส ประการที่สองเยอรมนีเป็นประเทศมหาอำนาจที่ไม่มีอาณานิคมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประการสุดท้ายเยอรมนีไม่เคยมีความขัดแย้งทางการเมืองที่รุนแรงถึงขั้นแตกหักกับรัฐบาลไทยเลย แต่ในขณะเดียวกันเยอรมนีเป็นคู่แข่งทางการเมืองที่น่ากลัวของมหาอำนาจอื่น เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส และรัสเซีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งแสนยานุภาพทางเรือของเยอรมนี ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่ทำให้อังกฤษและฝรั่งเศสไม่กล้าเสี่ยงผลประโยชน์ของชาติเพื่อที่จะเป็นศัตรูอย่างเปิดเผยกับเยอรมนีในภูมิภาคอื่น ๆ ของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทย

กระนั้นก็ดี นโยบายต่างประเทศของไทยที่จะให้มีการประกันเอกราชและบูรณภาพแห่งดินแดนระหว่างนานาชาติ คือ อังกฤษ ฝรั่งเศส และเยอรมนี ตามข้อเสนอแนะของจักรพรรดิวิลเลียมที่ 2 ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากได้รับการขัดขวางอย่างเห็นได้ชัดจากอังกฤษ ซึ่งอ้างว่าข้อตกลงระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศส ค.ศ. 1896 สามารถประกันเอกราชและบูรณภาพแห่งดินแดนของไทยได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งปฏิญญาฉบับ ค.ศ. 1897 ซึ่งอังกฤษสัญญาที่จะยื่นหยัดอยู่เคียงข้างรัฐบาลไทยเพื่อต่อต้านมหาอำนาจใด ๆ ก็ตามที่จะรุกรานไทย ประกอบกับรัฐบาลไทยขาดผู้ประสานงานและรับนโยบายต่อจาก มร. โรลด์ ยัคมินด์ ทำให้นโยบายที่จะให้มหาอำนาจเหล่านั้นร่วมประกันเอกราชและบูรณภาพของไทยไม่บรรลุเป้าหมาย อย่างไรก็ตามที่รัฐบาลไทยกระตือรือร้นที่จะหาพันธมิตรเยอรมนีเพื่อกิจการดังกล่าว นั้น นับว่าเป็นวิธีหนึ่งที่รัฐบาลไทยได้ดำเนินการตามนโยบายอยู่รอด เพราะ

¹ PKD...II, "Document no.118", p.234

ว่าทำให้รัฐบาลอังกฤษและรัฐบาลฝรั่งเศสตระหนักถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างไทยกับรัฐบาลเยอรมัน ซึ่งจะต้องทดแทนด้วยผลประโยชน์ที่สองประเทศดังกล่าวพึงจะได้รับหรือสูญเสีย โดยไม่จำเป็น

ที่น่าพิจารณาเป็นพิเศษคือ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เยอรมันช่วยรักษาเอกราชของประเทศไทยไว้ได้มากน้อยเพียงไร ซึ่งพิจารณาได้ดังนี้คือ ในระหว่างวิกฤตการณ์เดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1893 นั้น เยอรมันมิได้แสดงตัวที่จะช่วยรักษาเอกราชของไทยแต่อย่างใด เพราะเยอรมันไม่กล้าเสี่ยงต่อผลประโยชน์ของชาติเพื่อผลประโยชน์ที่มองไม่เห็น แต่ที่น่าประหลาดก็คือ การที่เยอรมันเข้ามามีบทบาททางการเมืองอย่างฉิวเฉียดนั้น ได้กลายเป็นตัวเร่งให้อังกฤษและฝรั่งเศสดำเนินมาตรการต่าง ๆ กับไทย เช่น การตกลงระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศส ค.ศ. 1896 หรือการที่อังกฤษดำเนินแผนการอย่างซ่อนเร้นแต่ได้ผลคือการทำปฏิญญาลับกับไทยใน ค.ศ. 1897 เพื่อเป็นการขัดขวางมิให้เยอรมันเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ทางการค้าและสถาปนาอิทธิพลทางการเมืองในประเทศไทยมากเกินไป ซึ่งจะเป็นอันตรายต่อเขตอิทธิพลของอังกฤษในมลายู อิทธิพลทางการค้าและการเมืองของเยอรมันในประเทศไทยได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 และต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ยิ่งกลับทำให้อังกฤษและฝรั่งเศสร่วมมือกันมากยิ่งขึ้น เห็นได้ชัดจากความตกลงฉันทมิตรระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศสใน ค.ศ. 1904 ซึ่งทำให้ฝรั่งเศสพอใจ จะเห็นได้ว่า ข้อตกลงและปฏิญญาดังกล่าวข้างตน ล้วนแต่มีที่ท้าวว่าจะเป็นอันตรายต่อเอกราชและบูรณภาพแห่งดินแดนของไทยทั้งทางตรงและทางอ้อมได้เสมอ ดูเหมือนว่า เยอรมันมีนโยบายจะช่วยรักษาเอกราชของไทยอย่างจริงจัง เมื่อจักรพรรดิวิลเลียมที่ 2 ได้ทรงประกาศที่จะช่วยรักษาเอกราชของไทยให้รอดพ้นจากการคุกคามของมหาอำนาจอื่น ๆ เหมือนกับที่เยอรมันได้หาทางออกให้กับประเทศมอร็อกโก คือ พระองค์จะเสนอให้มีการประชุมเหมือนกับที่ได้ทำมาแล้วที่อัลจีร่าส ประเทศสเปน ค.ศ. 1906¹ ที่เยอรมันสามารถ "เปิดประตู" มอร็อกโกได้ อาจกล่าวได้ว่าคำประกาศ

¹ หจข., ร.5 ยธ.1/50 Bangkok Times, 23 November, 1906.

ดังกล่าวมีอิทธิพลพอที่จะทำให้อังกฤษเกรงว่าเยอรมนีจะเข้ามาทวีพันในกิจการระหว่างประเทศของไทยมากยิ่งขึ้น จึงหันมาทำสนธิสัญญากับรัฐบาลไทยใน ค.ศ. 1909 ซึ่งทำให้ 4 รัฐมลายูของไทย คือ ไทรบุรี กันตัน ตรังกานู และปะลิส ตกเป็นของอังกฤษ ซึ่งทำให้อังกฤษได้รับความพอใจ ฉะนั้นการที่เยอรมนีมีนโยบายที่มั่นคงและยืนยันทันทีที่จะช่วยป้องกันเอกราชของไทยให้รอดพ้นจากการประทุษร้ายของมหาอำนาจอื่น ก็อาจพิจารณาได้ว่าเป็นการช่วยรักษาเอกราชไทยเพียงบางส่วนถึงแม้ว่าจะไม่ทั้งหมดก็ตาม

แต่ทว่าในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้ว่าในตอนต้นรัชกาลความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองยังเป็นที่น่าพอใจก็ตาม แต่นโยบายต่างประเทศของไทยต่อเยอรมนีเริ่มเปลี่ยนไปอย่างเห็นได้ชัดในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 (ค.ศ. 1914-1917) เยอรมนีได้กลายเป็นตัวเร่งที่ทำให้ประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรมีที่ทำเป็นมิตรไมตรีกับประเทศไทยมากขึ้นเป็นลำดับ และได้ให้ความสนใจต่อประเทศไทยเป็นพิเศษในฐานะที่เป็นประเทศเอกราชเพียงประเทศเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งยังมีความสัมพันธ์อันดีกับเยอรมนี ลักษณะดังกล่าวทำให้ประเทศไทยตกอยู่ในฐานะลำบากที่จะตัดสินใจเพื่อดีเนนนโยบายต่างประเทศที่มีให้กระทบกระเทือนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่จะต้องได้รับผลประโยชน์ที่น่าพอใจที่สุด

ฉะนั้น อาจกล่าวได้ว่าเยอรมนีเป็นตัวตัดสินใจปัญหาส่วนใหญ่ของรัฐบาลไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตัดสินใจประกาศสงครามกับรัฐบาลเยอรมันในวันที่ 22 กรกฎาคม ค.ศ. 1917 อาจพิจารณาถึงประเด็นสำคัญ ๆ ที่ผลักดันให้รัฐบาลไทยประกาศสงครามได้ดังนี้คือ

ประเด็นแรก การเจรจาเพื่อแก้ไขปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตระหว่างเยอรมนีกับไทยที่ยืดเยื้อมาตั้งแต่ปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทวีความซับซ้อนขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จนทำให้เห็นว่าการเจรจาขึ้นต่อไปจะต้องล้มเหลว ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นเป็นช่องทางหนึ่งที่จะต้องประกาศสงครามกับเยอรมนี เพื่อเป็นการปลดเปลื้องภาระและขจัดอุปสรรคจากสนธิสัญญาระหว่างเยอรมนีกับไทย ค.ศ. 1862 และกับนานาประเทศโดยสิ้นเชิง

ประเด็นที่สอง อิทธิพลของฝ่ายสัมพันธมิตรจากการที่มีโอกาสติดต่อกับบุคคลชั้นนำมากกว่าเยอรมนี เช่น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ และสมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทววงศ์วโรปการ ซึ่งล้วนแล้วแต่นิยมฝ่ายสัมพันธมิตรทั้งสิ้น นอกจากนี้แล้วสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ซึ่งนอกจากจะมีความเห็นใจรัสเซียอย่างลึกซึ้งแล้วยังเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นอย่างมาก ทำให้ฝ่ายสัมพันธมิตรมีโอกาสที่จะเร่งเร้าการตัดสินใจพระราชกฤษฎีกาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยผ่านสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ

ประเด็นที่สาม ประเด็นที่สำคัญไม่น้อยกว่าสองประเด็นข้างต้นก็คือ การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชกฤษฎีกาที่จะนิยมนายสัมพันธมิตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งอังกฤษ ประกอบกับการก่อกำเนิดพระราชนิพนธ์ในระบะหัวเดียวหัวต่อ

การประกาศสงครามครั้งนี้จึงพิสูจน์ให้เห็นว่า เยอรมนีไม่เพียงแต่จะทำให้รัฐบาลไทยย่ำแย่ แต่ยังได้รับผลประโยชน์สูงสุด เช่น การแก้วิกฤตการณ์สุลต่านและสิทธิสภาพนอกอาณาเขต

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การปฏิรูปการปกครองเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่เร่งรัดให้มีการพัฒนาทางการสื่อสารและการคมนาคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไปรษณีย์โทรเลขและการคมนาคมทางรถไฟ

อาจกล่าวได้ว่าในระยะแรกที่รัฐบาลไทยให้ความสนใจกับการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยเยี่ยงอารยประเทศนั้น บุคลากรชำนาญงานและเงินทุนเป็นอุปสรรคสำคัญที่รัฐบาลไทยไม่อาจหลีกเลี่ยงที่จะต้องอาศัยผู้ชำนาญงานและเงินทุนชาวตะวันตก ซึ่งได้กลายเป็นข้อมุกพันทางการ เมืองอย่างไร้ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

การก่อตั้งกรมไปรษณีย์โทรเลขและการสร้างทางรถไฟเรียกร้องความสนใจจากรัฐบาลอังกฤษและรัฐฝรั่งเศสซึ่งมีอาณานิคมไกลเคียงกับประเทศไทยได้มากที่สุด สองมหาอำนาจดังกล่าวเห็นประโยชน์และความสำคัญที่ตนจะพึงได้รับจากการเข้ามาอิทธิพลในกิจการข้างต้นซึ่งจะชักนำไปสู่การสร้างอิทธิพลทางการเมืองในประเทศไทยที่ได้ผลและมั่นคง ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสได้พยายามทุกวิถีทางที่จะเข้ามาอิทธิพลซึ่งนำความลำบากใจ

มาสู่รัฐบาลไทยเป็นอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม การที่เยอรมนีเป็นมหาอำนาจเพียงประเทศเดียว ที่ดูเหมือนว่าไม่เป็นอันตรายต่อเอกราชและบูรณภาพแห่งดินแดนของไทย ทั้งยังเป็นหัวหน้า เกรงของสองมหาอำนาจข้างต้น ทำให้รัฐบาลไทยสามารถดำเนินตามนโยบายอยุธยาได้ ด้วยการเลือกให้เยอรมนีเข้ามามีส่วนในการดำเนินกิจการ นับว่าเยอรมนีเป็นประเทศที่ ทำให้รัฐบาลไทยสามารถหาทางออกได้อย่างงดงามในยามคับขัน

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเยอรมนีที่ดำเนินมาครั้งศตวรรษ โคลินส์สุดลง เมื่อรัฐบาลไทยได้ประกาศสงครามกับเยอรมนีเมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม ค.ศ. 1917 ด้วยเหตุผลที่ค่อนข้างดีกึ่งและซับซ้อน อาจกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทย กับเยอรมนีในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นระยะที่มาสนใจมากที่สุดระยะหนึ่ง เพราะเป็นระยะที่ ความสัมพันธ์ได้เจริญถึงขีดสุดและตกต่ำถึงที่สุดจนถึงกับตัดความสัมพันธ์ทางการทูต อาจ ประเมินค่าของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองในช่วงระยะ 55 ปี ได้ว่าเป็นความสัมพันธ์ที่เต็มไปด้วยความหมาย และดูเหมือนว่ารัฐบาลไทยจะได้รับผลประโยชน์มากกว่า การสูญเสีย ทั้งยังช่วยให้รัฐบาลไทยสามารถดำเนินตามนโยบายอยุธยาได้อย่างเหมาะสม ทุกครั้งไป.

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย